

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา และสตูล ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 1.1 การศึกษานอกระบบ
 - 1.1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบ
 - 1.1.2 แนวคิดของการศึกษานอกระบบ
 - 1.1.3 รูปแบบของการศึกษานอกระบบ
 - 1.2 การศึกษาตามอัธยาศัย
 - 1.2.1 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 1.2.2 แนวคิดของการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 1.2.3 รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมของการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ผู้บริหารสถานศึกษา
 - 2.1 ความหมายการบริหาร
 - 2.2 คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษา
3. ทักษะการบริหาร
 - 3.1 ความหมายของทักษะการบริหาร
 - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหาร
 - 3.3 ทักษะตามแนวคิดของโรเบิร์ต แอล แคทซ์
 - 3.2.1 ทักษะด้านเทคนิค
 - 3.2.2 ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์
 - 3.2.3 ทักษะด้านความคิดรวบยอด
4. บริบทของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ
 - 4.1 บทบาท อำนาจ และหน้าที่ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ
 - 4.2 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 - 4.3 หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 - 4.4 ลักษณะงานที่ปฏิบัติของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 - 4.5 การบริหารงานของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้เกิดขึ้นเนื่องจากได้มีการออกกฎกระทรวงและประกาศใช้ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 41 ก วันที่ 3 มีนาคม 2551 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ เพราะว่ามีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ มีหลักการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ อย่างต่อเนื่อง เป็นการดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีกฎหมายรองรับ

1.1 การศึกษานอกระบบ

เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิตหรือเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต ในประเทศไทย กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบจะเป็นเช่นเดียวกับประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย กิจกรรมการศึกษานอกระบบจัดขึ้นเพื่อเสริมเติมเต็ม คู่ขนานและต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อเป็นการให้โอกาสที่สองแก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนในระบบโรงเรียนหรือผู้ที่ได้เข้าเรียนบ้างในระดับพื้นฐานแต่ไม่ได้ศึกษาต่อ นอกจากนั้นยังให้โอกาสแก่ผู้ที่ทำงานแล้วและต้องการความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนให้การศึกษแก่ผู้สูงอายุและยังให้การศึกษแก่เด็กก่อนวัยเรียนที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีบริการจากการศึกษาในระบบโรงเรียนอีกด้วย กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบในประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เด็กแรกเกิด การให้การศึกษานอกระบบแก่กลุ่มนี้มีได้ให้แก่กลุ่มเป้าหมายโดยตรง แต่จะเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพ่อแม่ ซึ่งทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กแรกเกิด กลุ่มที่ 2 เด็กก่อนวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของศูนย์เด็กเล็กให้แก่เด็กระดับปฐมวัย ซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีโรงเรียนอนุบาลหรือโรงเรียนที่เปิดสอนชั้นเด็กเล็ก กลุ่มที่ 3 เยาวชนในวัยเรียน ได้แก่ ผู้เรียนไม่จบแต่ออกกลางคัน และผู้ที่จบการศึกษาเพียงระดับต้น ๆ ไม่มีโอกาสศึกษาต่อแต่ต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน กลุ่มที่ 4 ผู้ใหญ่ในวัยทำงาน ได้แก่ ผู้เพิ่งจะเริ่มทำงาน หรือทำงานมานานแล้ว และมีการศึกษาน้อยจำเป็นต้องได้รับความรู้เพิ่มเติม กลุ่มที่ 5 กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้ที่อยู่ในวัย 60 ปีขึ้นไป ซึ่งอาจจะพักจากงานแล้วหรือบางกลุ่มอาจมีความจำเป็นต้องหาเลี้ยงชีพอยู่นอกจากจะแบ่งกลุ่มเป้าหมายตามช่วงอายุแล้ว นักการศึกษานอกระบบและหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบยังแบ่งประเภทของกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น แบ่งตามที่อยู่อาศัย เป็นผู้ที่อยู่ในชนบท อยู่ในชุมชนแออัด อยู่บริเวณชายแดน หรือแบ่งตามลักษณะเฉพาะ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ ฯลฯ (วรวัฒน์ อภินันท์กุล, 2551: 8-9)

1.1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบ

สุมาลี สังข์ศรี (2551: 7) ได้กล่าวว่า การศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียน แต่เดิมนิยมเรียกว่า การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เพราะแต่เดิมนั้นจัดให้แก่ผู้ใหญ่ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเมื่ออยู่ในวัยเรียน แต่ปัจจุบันการศึกษานอกระบบ เป็นเรื่องของประสบการณ์และกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ประชากรก่อนวัยเรียน ประชากรที่อยู่ในวัยเรียน แต่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ และ

ประชากรที่มีอายุพ้นวัยเรียนในระบบโรงเรียนไปแล้วที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม เช่น ประชากรวัยแรงงาน จนถึงผู้สูงอายุ โดยไม่จำกัดวัย เพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ ความสนใจ ฯลฯ

ความหมายการศึกษานอกระบบ ตามมาตรา 15 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้คำนิยามการศึกษานอกระบบไว้ในหมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา 15 (2) “การศึกษานอกระบบ” เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (ทวีป อภิสิริ, 2554: 4)

ความหมาย การศึกษานอกระบบ ตามมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 “การศึกษานอกระบบ” หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการตามศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2551: 3- 4)

สรุปการศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น มีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

1.1.2 แนวคิดของงานการศึกษานอกระบบ

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2554: 28)ได้กล่าวว่า แนวคิดของงานการศึกษานอกระบบนั้น ได้เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกตั้งแต่มีการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อปี พ.ศ.2522 คนแรกที่นำมาใช้ในเรื่อง ปรัชญาคิดเป็นคือ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อดีตอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นผู้คิดค้นคำนี้ขึ้นมาเป็นคำที่คนไทยหลายคนคุ้นหู “คิดเป็น” ท่านได้เขียนไว้ว่า คนเราโดยทั่วไปต้องการหรือปรารถนาอะไรความต้องการหรือความปรารถนาของแต่ละบุคคลมักไม่เหมือนกัน บางคนต้องการมีที่ปลูกบ้าน มีที่ทำกินเป็นของตนเอง บางคนต้องการมีรถยนต์คันโต ๆ บางคนต้องการเป็นคนมีหน้ามีตา มีชื่อเสียงในสังคมและบางคนต้องการหลบหนีสังคมไปอยู่อย่างเงียบ ๆ ในป่าดง ดังนั้นความต้องการในแง่ของแต่ละบุคคลจะรู้สึกว่าคุณคนที่มีความต้องการหรือปรารถนาที่ไม่เหมือนกันนั้น แต่มีจุดรวมของความต้องการเหมือนกันคือทุกคนต้องการความสุข คนเราแต่ละคนจะมีความสุขที่สุดเมื่อตนเองและสังคม สิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่น ทั้งทางด้านวัตถุ กาย และใจ ปรัชญาคิดเป็นเป็นความต้องการพื้นฐานของการเรียนของมวลชน คือต้องการในการฝึกให้บุคคลซึ่งอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ มีอาชีพ มีปัญหาต่างกันได้รับการเรียนให้เป็นผู้ที่เรียกได้ว่า “คิดเป็น” ทั้งนี้ได้หมายความว่าถ้าคนเราไม่ได้รับการศึกษาเลยแล้วจะเป็นคนคิดไม่เป็น ถือว่ามนุษย์ทุกคนที่ไม่เป็นผู้ผิดปกติแล้วเป็นผู้คิดเป็นทั้งสิ้น แต่เนื่องจากความสะดวกสบายตามธรรมชาติบางที ทำให้ไม่ได้ใช้ความคิดไปบ้างว่าจะทำอะไร ตามเยี่ยงอย่างผู้อื่นจนเป็นนิสัยจนกระทั่งลืมคิดไปบ้าง และหรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง

รวดเร็วเกินไปบ้าง เหล่านี้เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้รัฐมีหน้าที่จัดให้การศึกษาเพื่อมวลชน ให้ทุกคนได้รับการฝึกให้ได้ใช้ความคิดจนเป็นคนคิดเป็น

1.1.3 รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มี 2 ลักษณะได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบโรงเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อีกรูปแบบหนึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง มีทั้งการศึกษาอาชีพ การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมชุมชน และการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตเป็นหลักสูตรระยะสั้น (เอกสารประกอบการฝึกอบรมกลุ่มข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, 2551: 233)

รวรัตน์ อภินันท์กุล (2551: 7-9) ได้กล่าวว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบที่มีอยู่ในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่ 1 การศึกษานอกระบบประเภทการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ความรู้ในการอ่านเขียน การคำนวณเบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร ความรู้ด้านสังคมสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะพื้นฐานการดำรงชีวิตหรือการศึกษาต่อกิจกรรมในกลุ่มนี้ เช่น การสอนอ่านเขียน มีทั้งการสอนอ่านเขียนสำหรับประชาชนชาวไทยมุสลิมใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถม มัธยมต้นและมัธยมปลาย ซึ่งเทียบเท่าศึกษาในระบบโรงเรียนระดับชั้นประถม มัธยมต้นและมัธยมปลาย ทุกระดับมีวิธีเรียนให้เลือกได้ 3 วิธี คือ แบบชั้นเรียน แบบเรียนด้วยตนเอง และแบบทางไกล กลุ่มที่ 2 การศึกษานอกระบบประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เป็นการให้ความรู้ทางด้านวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้วิชาชีพที่เปิดสอนมีมากมายหลายสาขาทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมวิทยุ-โทรทัศน์ ช่างแอร์ พิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ช่างยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหาร ขนม การเลี้ยงปลา การทำนาถัก การทำเครื่องจักสาน ฯลฯ โดยการฝึกอาชีพระยะสั้น เป็นการให้ความรู้ทักษะวิชาชีพเบื้องต้นหรือให้ทักษะขั้นพื้นฐานในวิชาชีพสาขาต่างๆ มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โรงเรียนฝึกอาชีพของเอกชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นต้น และกลุ่มที่ 3 การศึกษานอกระบบประเภทให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เป็นการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพ กฎหมาย ศาสนา สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่ การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ การให้ความรู้ ข่าวสารผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ การจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดตั้งแหล่งความรู้ในลักษณะต่าง ๆ ผู้ที่จัดกิจกรรมทั้ง 3 กลุ่มนี้มีมากมาย นอกจากหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียนแล้วยังมีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงาน หน่วยงานเอกชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรในท้องถิ่น สถานประกอบการ กรรมการชุมชน ฯลฯ

1.2 การศึกษาตามอัธยาศัย

วิศนี ศีลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ์ (2544: 5) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หรือการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Informal

Education” นั้น มีการพัฒนามาตั้งแต่อดีต ก่อนการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการดำเนินการจัดการโดยผู้รู้ และต่อมาเป็นสถาบันที่เรียนว่า โรงเรียนเป็นการศึกษาในระบบก่อน แล้วจึงมีการเรียก การศึกษาที่เกิดในนัยของการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต เพื่อเพิ่มพูนและสั่งสมประสบการณ์ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย การเรียกขานการศึกษาตามอัธยาศัย จากสำนักการศึกษาต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจ และการจัดการศึกษาต่างๆ เช่น เรียกว่า การศึกษาธรรมดาศึกษา การศึกษาอรรณพ การศึกษาธรรมชาติวิสัย การเรียนรู้ตามวิถีชีวิต และการเรียนรู้แบบที่อุบัติขึ้นโดยบังเอิญ เป็นต้น

1.2.1 ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัย

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551: 234) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และทุกช่วงวัยของชีวิต โดยเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม โอกาสและประสบการณ์ การทำงาน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ เจตคติ ทักษะความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ความหมายตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเป็น (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้ให้คำนิยามการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ในหมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา 15(3) “การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ” สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551:234)

อุดม เขยกิจวงศ์ อ่างถึง คูนส์ (2551: 58 -59) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่ทุกคนได้รับ และสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ และการรู้แจ้ง จากประสบการณ์ประจำวัน และการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้าน ที่ทำงาน และสนามเด็กเล่นจาก ตัวอย่าง และเจตคติของสมาชิกครอบครัวและเพื่อนจากการเดินทาง การอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสือ อื่น ๆ หรือโดยการฟังวิทยุ หรือการดูภาพยนตร์ หรือโทรทัศน์ตามปกติแล้ว การศึกษาตามอัธยาศัยไม่ มีการจัด ไม่มีระบบ และบางครั้งไม่ได้ตั้งใจ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ไปตลอดชีวิตของแต่ละคน อยู่อย่างมาก แม้แต่ผู้ที่มีการศึกษาในโรงเรียนมาแล้วก็ตาม

ทวีป อภิสิทธิ์ (2554: 9) ได้กล่าว การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิงและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็เรียนได้ สามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

สรุปการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันของ บุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อมและศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

1.2.2 แนวคิดของงานการศึกษาตามอัธยาศัย

อุดม เขยกิจวงศ์ (2551: 83 -85) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่ของใหม่ หรือเป็นการศึกษารูปแบบใหม่ แต่เป็นการศึกษาที่มีมาแต่ในอดีต ตั้งแต่มีมนุษย์เกิด

ขึ้นมาในโลก ตั้งแต่มนุษย์อยู่ในถ้ำ ใช้ชีวิตอยู่ตามเผ่าพันธุ์ เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติ การรู้จักหนีภัย ธรรมชาติและศัตรู การเรียนรู้วิธีล่าสัตว์ ยิงนกตกปลาเป็นอาหาร การเรียนรู้วิธีปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ และการทำสวนครัวจากพ่อแม่ และสมาชิกอื่นในครอบครัว ในสังคมเกษตรกรรม การศึกษาในโรงเรียนยังไม่เจริญและทั่วถึง เช่น ในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย คนส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยค่อนข้างมาก เด็กเล็กไม่ว่าชายหรือหญิง เรียนรู้ภาษาของตน เรียนรู้มารยาทสังคมและการคบค้าสมาคมกับผู้อื่น และเรียนรู้การเอาตัวรอดและการดำรงชีวิตที่ปลอดภัยและเป็นสุขจากพ่อแม่และสมาชิกอื่นในครอบครัว เมื่ออายุมากขึ้นเข้าสู่วัยเด็กตอนต้น เด็กผู้ชายเรียนรู้อาชีพของผู้ชายจากพ่อหรือพี่ชาย ชาวชนบทจะเรียนรู้การหาเลี้ยงชีพ การล่าสัตว์ การตกปลา และทำเครื่องมือหาปลา ล่าสัตว์และของใช้จำเป็นในบ้านอื่น ๆ ส่วนลูกผู้หญิงจะเรียนเกี่ยวกับการปรุงอาหาร การถนอมอาหารจากพ่อแม่ การรู้จักเลี้ยงน้อง การเย็บปักถักร้อย และหัตถกรรมในครัวเรือน เช่นการปั่นฝ้าย สวมไหม ทอผ้า การประดิษฐ์ลวดลายผ้า นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวทั้งชายและหญิงจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพของครอบครัว เช่น การทำไร่ ทำนา จักสาน ช่างเหล็ก ช่างไม้ อาชีพหัตถกรรมในครัวเรือนต่าง ๆ จากครอบครัวและเครือญาติ

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551: 234) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education, Informal Learning) เป็นการศึกษาตามวิถีชีวิตของมนุษย์ การศึกษาตามอัธยาศัย เกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด เวลาใด (Accidental Learning) และต้องพร้อมที่จะเป็นผู้เรียนรู้ (Ready to be a learner) ผู้เรียนที่ดีจะต้องมี สู่ คือ ฟังเป็น จิ คือ คิดเป็น บุ คือ ถามเป็น ลิ คือ จดบันทึกเป็น สิ่งสำคัญคือให้การเรียนรู้เป็นนิสัยและเป็นวัฒนธรรมที่ติดตัวเราไปตลอดเวลา ผู้เรียนรู้ คือผู้ที่มีความเจริญงอกงาม

สรุปการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาในรูปแบบหนึ่งของมนุษย์ที่ได้เรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นการเรียนรู้ที่ได้จากสภาพแวดล้อม ประสบการณ์และการศึกษาค้นคว้าจากสื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่อยู่รอบตัวเรา และเป็นการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดสถานที่ เวลา เพศ อายุ ระดับการศึกษา ผู้เรียนมีความพึงพอใจที่จะเรียนอะไรก็ได้ที่ตนเองสนใจและไม่มีความหมายบังคับให้เรียน

1.2.3 รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย

อมรา ปฐภิญโญบุรณ (2544: 18-20) ได้กล่าวว่า รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต ตามสถานการณ์ในชีวิตเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน หรือเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว สภาพแวดล้อม สื่อ แหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอน ไม่มีประกาศนียบัตรหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดมาจากปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ว่าการที่บุคคลจะได้รับการศึกษาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย สำหรับกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เรียนรู้จากประสบการณ์และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม และกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาตามอัธยาศัย มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีการกำหนดแบบแผนที่ชัดเจนเหมือนการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีการแบ่งระดับการศึกษา ไม่มีชั้นเรียนและรายวิชา รูปแบบของการจัดจึงมีได้หลากหลาย บางรูปแบบเป็นเพียงกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมการศึกษา

ที่จัดขึ้น บางรูปแบบเป็นสถานการณ์ ปรากฏการณ์ที่อาจมีขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยการสร้างของสิ่งมีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ หรือเกิดจากการกระทำของสัตว์ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เกิดในสังคมตามปกติ รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัยาศัยในปัจจุบันที่ต้องส่งเสริมให้จัดมากขึ้น ได้แก่ ครอบครัว ผู้รู้ในชุมชน วัด พระสงฆ์ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนรวมทั้งการศึกษาตามอัยาศัยที่เกิดขึ้นในวงสนทนาของชุมชน เช่น ที่ลานวัด บ้านผู้นำ ร้านค้า ศาลากลางบ้าน ศูนย์ประชาคม นอกจากนี้ จากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสารมวลชน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประชาชน ตลอดจนการจัดการศึกษาตามอัยาศัยผ่านสื่อนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ การแสดงท้องฟ้าจำลอง แต่การจัดการศึกษาตามอัยาศัยที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานของรัฐบาลคือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัย สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ จะเน้นรูปแบบการจัดในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กศน. ตำบล บ้านหนังสืออัจฉริยะ มุขการอ่านหนังสือในชุมชน อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัยาศัยอำเภอ มอบหมายภารกิจให้บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ให้บริการแก่นักศึกษา กศน. และประชาชนทั่วไปที่มาใช้บริการ ตลอดทั้งการให้บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ร่วมกับส่วนราชการอื่น ๆ หัวหน้า กศน. ตำบล แต่ละพื้นที่ดูแลเพื่อให้บริการสื่อเอกสาร สิ่งพิมพ์ และสื่ออื่น ๆ ให้แก่นักศึกษา กศน. และประชาชน ชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ

อุดม เขยกิจวงศ์ (2551 : 105) ได้กล่าวว่า รูปแบบการเรียนรู้ตามอัยาศัย มี 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ สื่อต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกรูปแบบหนึ่งคือการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการจัดขึ้นโดยมีหลักสูตร รูปแบบจุดประสงค์แต่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเอง และหากผู้เรียนต้องการนำความรู้ไปเทียบโอนกับในระบบโรงเรียนก็สามารถทำได้

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551: 234) ได้กล่าวว่า รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมการศึกษาตามอัยาศัย ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านสื่อ เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) รายการวิทยุ เสียงตามสาย รายการโทรทัศน์ สื่อวีซีดี (VCD) เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และการเรียนรู้จากการร่วมกิจกรรม เช่น เวทีเสวนา กิจกรรมการพัฒนาของชุมชน ห้องสมุด การจัดนิทรรศการ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา แหล่งเรียนรู้ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา กศน.

สรุปรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะการศึกษาตามอัยาศัยคือ การเรียนรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติและศึกษาจากสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และสื่อรูปแบบที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ หรืออาจจะเรียนรู้โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความต้องการและความสมัครใจ

2. ผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นบุคลากรหลักที่สำคัญของสถานศึกษาและเป็นผู้นำวิชาชีพที่จะต้องมีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม ตลอดทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพที่ดี จึงจะนำไปสู่การจัดการและการบริหารสถานศึกษาที่ดี ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาของแต่ละองค์กร เพื่อขับเคลื่อนเป้าหมาย นโยบายต่าง ๆ ไปสู่จุดหมายปลายทาง กำหนดทิศทางการพัฒนาประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษา

มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของชุมชน และหน่วยงานทางราชการ ตลอดจน การประเมินคุณภาพจากหน่วยงานภายนอก

ผู้บริหารสถานศึกษา ตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2548 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (11) (จ) (ฉ) มาตรา 49 และมาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 ประกอบกับมติคณะกรรมการคุรุสภา ในการประชุมครั้งที่ 9/2548 วันที่ 20 มิถุนายน 2548 และมติคณะกรรมการคุรุสภา ในการประชุม ครั้งที่ 10/2548 วันที่ 18 กรกฎาคม 2548 โดยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการคุรุสภาจึงออกข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามข้อ 6 ต้องมีมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ ดังต่อไปนี้ (ก) มาตรฐานความรู้ มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการบริหารการศึกษาหรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรอง โดยมีความรู้ดังนี้ (1) หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา (2) นโยบายและการวางแผนการศึกษา (3) การบริหารด้านวิชาการ (4) การบริหารด้านธุรการ การเงิน พัสดุ และอาคารสถานที่ (5) การบริหารงานบุคคล (6) การบริหารกิจการนักเรียน (7) การประกันคุณภาพการศึกษา (8) การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ (9) การบริหารการประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์ชุมชน (10) คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากนี้คุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง ต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารสถานศึกษาที่คณะกรรมการคุรุสภารับรอง (ข) มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพ มีดังนี้ (1) มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปี หรือ (2) มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมีประสบการณ์ในตำแหน่งหัวหน้าหมวด หรือหัวหน้าสายงาน หรือหัวหน้างาน หรือ ตำแหน่งบริหารอื่น ๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี (ราชกิจจานุเบกษา, 2548)

2.1 ความหมายการบริหาร

ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไทวนะบุตร (2542: 2) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน

นงนุช วงษ์สุวรรณ (2554: 11) ได้กล่าวว่า การบริหาร (Administration) หรือ จัดการ (Management) มีความสำคัญต่อองค์การเป็นอย่างมาก เพราะเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดขององค์การ ในทุกองค์การ ไม่ว่าจะเป็นบริษัท สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ถ้าการบริหารหรือการจัดการทำได้อย่างเหมาะสม องค์การจะดำเนินไปด้วยดีนักบริหารยุคก่อนคำนึงถึงแต่เพียงประสิทธิผลของงานแต่ละเลยจะให้ความสำคัญในเรื่องของคน

ชะโลม เล็ดลอด (2546: 11) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปร่วมมือกันในการดำเนินการ โดยเอาทรัพยากรทางการบริหารมาประกอบตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด

เสนาะ ตีเยาว์ (2546: 1) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมในการใช้ทรัพยากรขององค์การให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้แก่ กิจกรรมในการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ และการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุให้บรรลุเป้าหมายในองค์การด้วยดี

สุจิตรา กาญจนสารโรช (2547: 5) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ ในการดำเนินงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากองค์กร โดยผ่านกระบวนการวางแผน การจัดการ การจูงใจ และการควบคุม

ปฐมพงศ์ รินศรี (2551: 9) ได้กล่าวว่า มีคำศัพท์ที่ใช้ความหมายของการบริหารอยู่สอง คำ คือ “การบริหาร” (Administration) และคำว่า “การจัดการ” (Management) การบริหารมักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะหรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า “การจัดการ” ใช้กับการบริหารธุรกิจ เอกชน เราจึงเรียกผู้ดำรงตำแหน่งระดับบริหารในหน่วยงานราชการว่า “ผู้บริหาร” ในขณะที่บริษัท ห้างร้าน ใช้เรียกตำแหน่งเป็น “ผู้จัดการ” เนื่องจากการศึกษาเป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์สาธารณะ และจัดเป็นส่วนงานของทางราชการ จึงใช้เรียกชื่อผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวว่า “ผู้บริหารการศึกษา” หากปฏิบัติงานเป็นหัวหน้าในสถานศึกษา เรียกว่า “ผู้บริหารสถานศึกษา”

สุภาพร บุญมาก (2552: 16) ได้กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนัก ถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วย องค์กรจึงจะสัมฤทธิ์ผล

จากความหมาย ดังกล่าวสรุปได้ว่า การบริหารหมายถึง การบริหารจัดการให้บุคลากรใน หน่วยงานปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ต้องใช้ทักษะในการจูงใจคนให้มีความร่วมมือร่วมใจ โดย ใช้กระบวนการในการวางแผนร่วมกันในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ทำให้องค์กรสัมฤทธิ์ผล

2.2 คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ (2550: 104-106) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาตาม การปฏิรูปในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จำเป็นต้องมีผู้บริหารการศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถหรือคุณลักษณะหลายประการ ตามคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ผู้บริหารสถานศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดของสำนักงานปฏิรูปการศึกษาที่กำหนดไว้ และตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านกระบวนการและด้านปัจจัย ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ จะต้องมียุทธศาสตร์หรือคุณสมบัติเฉพาะ คือ

1) มาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ ผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย มาตรฐาน ความรู้และประสบการณ์วิชาชีพอย่างต่ำปริญญาตรีทางการบริหารการศึกษา และด้านความรู้ ในหลักการ และกระบวนการบริหารนโยบายและการวางแผนการศึกษา การบริหารในด้าน วิชาการ กิจการนักศึกษา การประกันคุณภาพการศึกษา การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ การประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์ กับชุมชน และด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร การบริหารการศึกษาที่คุรุสภารับรอง และประสบการณ์วิชาชีพ สอนมาแล้วอย่างต่ำ 5 ปี มีตำแหน่ง บริหารภายในสถานศึกษาอย่างต่ำ 2 ปี

2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน ได้แก่ การปฏิบัติกิจกรรมวิชาการเพื่อพัฒนาการบริหาร การตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลต่อบุคลากรผู้เรียน ชุมชน มีความมุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงาน พัฒนาแผนงานที่ ปฏิบัติได้จริง พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหาร เน้นผลการปฏิบัติที่ถาวร รายงาน การพัฒนาคุณภาพ การศึกษาอย่างเป็นระบบ และต้องเป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดี ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่น

อย่างสร้างสรรค์ แสวงหาข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ สร้างโอกาสการพัฒนา ได้ทุกสถานการณ์

3) จรรยาบรรณวิชาชีพ คุณลักษณะของผู้บริหารต้องมีวินัยในตนเอง พัฒนาตนเอง บุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์

คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่เอื้อต่อการจัดและการบริหารการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2542 มีดังนี้

- 1) ด้านสติปัญญา
- 2) คุณลักษณะทางกาย
- 3) คุณลักษณะด้านการงาน
- 4) คุณลักษณะทางสังคม

อาภรณ์ อ่อนคง (2552: 2) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้บริหารตามมาตร 39 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มี 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานด้านวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคลากร การบริหารงานทั่วไป

สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปฏิรูปการศึกษาจึงต้องมีศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับที่สำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดคุณลักษณะของผู้บริหารไว้ว่า จะต้องมีการปฏิรูปกระบวนการทำงานในทุกด้านโดยเฉพาะด้านงานหลัก 4 ด้านดังต่อไปนี้

1) ด้านวิชาการ มีความรู้และเป็นผู้นำด้านวิชาการมีความรู้ มีทักษะ มีประสบการณ์ด้านการบริหารงานสามารถใช้ความรู้และประสบการณ์แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้งที่มีวิสัยทัศน์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ มุ่งพัฒนาตนเองอยู่เสมอรอบรู้ทั้งด้านการศึกษาความรับผิดชอบ แสวงหาข้อมูลข่าวสาร รายงานผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบใช้นวัตกรรมทางการบริหารคำนึงถึงมาตรฐานวิชาการ

2) ด้านการบริหารงบประมาณ เข้าใจนโยบาย อำนาจหน้าที่ และกิจกรรมในหน่วยงานมีความรู้ระบบงบประมาณเข้าใจ ระเบียบการคลังการเงินและการพัสดุ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดรอบคอบ มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล หมั่นตรวจสอบ การใช้งบประมาณอยู่เสมอ รายงานการเงินอย่างเป็นระบบ

3) ด้านการบริหารงานบุคคล มีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ในการบริหารงานบุคคลเป็นแบบอย่างที่ดีมีมนุษยสัมพันธ์ มีอารมณ์ขัน เป็นนักประชาธิปไตย เป็นนักประนีประนอม รู้จักอดทนอดกลั้น เป็นนักพูดที่ดีมีความสามารถในการประสานงาน มีความสามารถจูงใจให้คนร่วมกันทำงานกล้าตัดสินใจมุ่งมั่นพัฒนาองค์กร

4) ด้านการบริหารทั่วไป เป็นนักวางแผนและกำหนดนโยบายที่ดีเป็นผู้ที่ตัดสินใจและวินิจฉัยสั่งการที่ดีมีความรู้ และบริหารโดยใช้ระบบสารสนเทศที่ทันสมัยเป็นผู้ที่มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารรู้จักมอบอำนาจและความรับผิดชอบแก่ผู้ที่เหมาะสมมีความคล่องแคล่ว ว่องไว และตื่นตัวอยู่เสมอมีความรับผิดชอบต่องานสูง ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคกำกับ ติดตาม และประเมินผลลักษณะเฉพาะของเอกัตบุคคล เป็นลักษณะเฉพาะตัว (Character) ที่นักบริหารการศึกษามีอาชีพ

ควรเสริมสร้างให้บังเกิดขึ้น ได้แก่ มีบุคลิกที่ดี สง่างาม น่านับถือมีความขยันหมั่นเพียร สัมมาอาชีวะมีความรับผิดชอบสูงทั้งต่อตนเอง ครอบครัว หน่วยงานมีความซื่อสัตย์ สุจริต ตรงต่อเวลา บริหารเวลาได้ดีกระตือรือร้นในการทำงานใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์รักษาระเบียบวินัยได้ดี เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปฏิรูปการศึกษา จะต้องมีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ในการบริหารการศึกษาให้ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลง มีภาวะผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์เป็นที่ยอมรับ ของผู้เกี่ยวข้อง และมีความเป็นประชาธิปไตย เพื่อนำไปสู่ การปฏิรูปการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทุกคนมีความรู้ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ และคุณสมบัติตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพในยุคปฏิรูปการศึกษาควรมีลักษณะที่สำคัญคือนักพัฒนา นักแก้ปัญหา นักตัดสินใจ นักประนีประนอม นักการพูด นักวางแผน นักปกครอง และนักประชาสัมพันธ์ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545: 82-84)

3. ทักษะการบริหาร

รุ่งทิwa ธรณี (2549: 9) ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะการบริหารงาน หมายถึง ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในด้านการบริหารงานได้อย่างชำนาญ ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการที่จะบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จ เพราะผู้บริหารจะต้องมีทักษะที่จำเป็นในการบริหารงาน 3 ด้าน คือ ทักษะด้านความคิดรวบยอด ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านเทคนิค ดังนั้นทักษะทั้ง 3 ทักษะจึงมีความสำคัญต่อผู้บริหารแต่ละระดับที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับผู้บริหาร ตามที่มีผู้ให้ความหมายของทักษะการบริหารไว้หลายท่านดังนี้

3.1 ความหมายของทักษะการบริหาร

ทักษะการบริหาร หรือการจัดการ ย่อมมีความสำคัญต่อผู้บริหารในการดำเนินงานโดยผันแปรไปตามระดับชั้นขององค์กร ทักษะหรือความสันทัด คือ ความสามารถในการนำความรู้ ความชำนาญมาปฏิบัติ ตามที่มีผู้ให้ความหมายแต่ละท่านมีดังนี้

โสภา ตุ่มท่าช้าง (2550: 14) ได้กล่าวว่า ทักษะการบริหาร หมายถึงความสามารถของบุคคลที่ใช้กระบวนการและกลยุทธ์ในการนำเอาทรัพยากรทางการบริหารมาบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลโดยการฝึกฝนและพัฒนาเป็นประจำ

ธานี ชั้นบุญ (2551: 13) ได้กล่าวว่า ทักษะการบริหาร หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญ ความคล่องแคล่ว ว่องไว ถูกต้อง ในการบริหารงานของผู้บริหารที่แสดงว่าเป็นผู้บริหารที่ดีมีประสิทธิภาพสามารถบริหารและนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จโดยสามารถแสดงออกได้ทางร่างกาย สติปัญญา เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

มงคล เนื่องจำนงค์ (2551: 1) ได้กล่าวว่า ทักษะการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการบริหารงานของผู้บริหารตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากองค์กรอย่างรวดเร็วและถูกต้องโดยใช้ทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ ที่มีอยู่โดยผ่านกระบวนการทางการบริหารอย่างมีระบบ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของผู้บริหารระดับสูงและผู้ใต้บังคับบัญชา

ฉันทนา ภูมมา (2552:4 อ้างถึงสุณา อิสสาหาท) ได้กล่าวว่าทักษะการบริหารหมายถึงความสามารถในการบริหารงานของผู้บริหารตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากองค์การอย่างรวดเร็วและถูกต้อง โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ ที่มีอยู่โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ ที่มีอยู่โดยผ่านกระบวนการทางการบริหารอย่างมีระบบเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ประวิทย์ อินตายวง (2553: 4) ได้กล่าวว่า ทักษะการบริหาร หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารที่จะแสดงออกมาอย่างชำนาญในการบริหารงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากองค์การอย่างรวดเร็วและถูกต้อง โดยใช้ทรัพยากรบุคคลและอื่น ๆ ที่มีอยู่อย่างมีระบบ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

สรุปได้ว่า ทักษะการบริหาร หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญ ความคล่องแคล่ว ว่องไว และถูกต้อง ในการบริหารงานของผู้บริหารที่แสดงว่าเป็นผู้บริหารงานที่ดีมีประสิทธิภาพสามารถบริหารงานและนำพาท้องค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ดี โดยสามารถแสดงออกได้ทั้งทางร่างกายและสติปัญญา เป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคม

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหาร

เสนาะ ตีเยาว์ (2546: 9) กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารว่า มีความสำคัญมาก หากผู้บริหารไม่มีทักษะทางการบริหารก็จะบริหารงานไม่ได้และถือว่ามีความสำคัญในทุกระดับของผู้บริหาร แต่อาจแตกต่างกันน้อยไม่เท่ากัน ทักษะการบริหารแบ่งเป็น 3 ประเภทได้แก่ ทักษะทางด้านการทำงาน คือความสามารถที่จะทำงานใดทำงานหนึ่งอย่างเชี่ยวชาญจะต้องรู้วิธีและกระบวนการทำงานอย่างลึกซึ้ง ผู้มีทักษะด้านการงานจะต้องผ่านการศึกษาอย่างเป็นทางการและได้รับการอบรมมาระดับหนึ่ง จนมีความชำนาญในระดับผู้ประกอบอาชีพ เช่น นักบัญชี ทนายความ วิศวกร นายแพทย์ นักคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ทักษะด้านการงานมีความสำคัญมากต่อผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารระดับต้น ทักษะด้านมนุษย คือ ความสามารถในการทำงานเข้ากับคนได้เป็นอย่างดีทำให้เกิดการร่วมในการทำงานกับคนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือเป็นทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์นั่นเอง คนที่มีทักษะทางด้านมนุษยนี้จะต้องรู้จักตัวเองเป็นอย่างดีเป็นประการแรก และมีความเข้าใจความรู้สึกของคนอื่นอย่างแท้จริงเป็นประการที่สอง มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดความไว้วางใจในการร่วมงานกับคนอื่นไม่ได้เลย ทักษะทางด้านมนุษยมีความสำคัญมากต่อผู้บริหารระดับสูง ระดับกลาง ระดับต้น และผู้ปฏิบัติงาน ทักษะด้านความคิด คือความสามารถในการใช้ความคิดในเชิงวิเคราะห์ความสามารถในการมองสถานการณ์ได้ใกล้เคียงหรือถูกต้อง แก้ปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ มองเห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ได้ สามารถตรวจสอบความสัมพันธ์ของสถานการณ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล และแก้ปัญหาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทักษะทางด้านความคิดนี้มีความสำคัญสำหรับผู้บริหารระดับสูง

เกียรติศักดิ์ เพ็ชรนารายณ์ (2548: 35) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารว่าการบริหารต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้บริหารที่ต้องทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งนับว่าเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม การบริหารจะมีลักษณะเป็นศิลป์ซึ่งรวมถึงความสามารถในการที่ผู้บริหารจะสามารถใช้ติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำมนุษยสัมพันธ์และเลือกวิธีการตัดสินใจได้อย่าง

มีประสิทธิภาพ การบริหารงานทุกประเภทในองค์กรจำเป็นต้องมีปัจจัยหรือทรัพยากรพื้นฐานทางการบริหาร ผู้บริหารมักจะประสบปัญหาต่าง ๆ สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาอาจมาจากการขาดทักษะในการบริหารงานของผู้บริหาร การขาดประสบการณ์และความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อันเป็นทักษะที่จำเป็นของผู้บริหาร ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ทักษะที่จำเป็นของผู้บริหารมี 3 ลักษณะคือ ทักษะด้านเทคนิควิธี ทักษะด้านมนุษย และทักษะด้านความคิดรวบยอด

พระมหากานต์ ชาวดร (2548: 15) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารว่า ทักษะของผู้บริหารนั้นเป็นสิ่งที่ต้องมีในการปฏิบัติงาน ซึ่งทักษะจะเกิดขึ้นได้ด้วยการขวนขวายหาความรู้ และมีความสนใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบต่างๆ พร้อมทั้งนำมาศึกษาและประยุกต์ใช้ให้บังเกิดผล ทักษะจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญ สำหรับคุณสมบัติพิเศษ การปฏิบัติงานใด ๆ หากคาดหวังจะให้ผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลแล้ว จำเป็นที่ผู้ปฏิบัติงานคนนั้นจะต้องมีความชำนาญเป็นอย่างดีในสิ่งที่ตนปฏิบัติ คือ ทักษะการปฏิบัติงานของตน ในทำนองเดียวกัน ผู้บริหารที่ดีมีความสามารถในการบริหารงานจำเป็นจะต้องมีทักษะในการเป็นผู้นำ การบริหารงานนั้นจึงจะประสบผลสำเร็จด้วยดี

(รุ่งทิวา ธรณี 2549: 2 อ้างถึง บัญชา อังสกุล 2545: 24) กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารว่า การดำเนินงานของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องมีทักษะที่จำเป็นในการบริหารงาน 3 ด้าน คือ ทักษะด้านเทคนิค ที่เป็นเรื่องของการมีความรู้ ความสามารถ การรู้จักใช้วิธีการ กระบวนการ ระเบียบวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับปฏิบัติงาน ในหน้าที่รับผิดชอบ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นทักษะที่ผู้บริหารสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทำงาน ด้วยความเต็มใจและพอใจ ทักษะด้านความคิดรวบยอด เป็นความรู้ ความเข้าใจ โครงสร้างระบบการบริหาร นโยบาย สามารถมองเห็นภารกิจทั้งหมด ซึ่งเมื่อผู้บริหารได้ใช้ทักษะทั้งสามนี้มากย่อมส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติมากด้วยเช่นกัน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจะต้องศึกษาหาความรู้ ผึกฝนทักษะให้เกิดความชำนาญสามารถนำไปใช้ในการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเฉพาะทักษะทั้ง 3 ด้าน คือ ทักษะทางด้านเทคนิค ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะทางด้านความคิดรวบยอด ทั้ง 3 ทักษะนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน และจะใช้ทักษะด้านใดมากน้อยขึ้นอยู่กับบทบาทและภารกิจหน้าที่ที่รับผิดชอบของผู้บริหารในแต่ละองค์กร

3.3 ทักษะตามแนวคิดของโรเบิร์ต แอล แคทซ์

ทักษะการบริหารตามแนวคิดทฤษฎีของโรเบิร์ต แอล แคทซ์ หรือที่เรียกว่า ทฤษฎี 3 ทักษะ ซึ่งเขาได้อธิบายทฤษฎีไว้ว่าทักษะที่จำเป็นของผู้บริหารมีอยู่ 3 ทักษะ คือ

1) ทักษะด้านเทคนิค เป็นทักษะที่ผู้บริหารทำงานกับสิ่งของ ผู้บริหารที่ใช้ความรู้ ความสามารถและเทคนิคต่าง ๆ ในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ในการบริหาร เป็นทักษะเทคนิคที่เกิดจากการฝึกอบรม การศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ จากประสบการณ์ จนทำให้ผู้บริหารเกิดความชำนาญในการบริหารงาน เช่น การทำทะเบียนนักเรียน การจัดทำงบประมาณ การวางแผนอาคารสถานที่ การจัดชั้นเรียน เป็นต้น ในปัจจุบันถือว่าทักษะทางเทคนิคที่สำคัญของผู้บริหารประกอบด้วยทักษะด้านการวางแผน ทักษะด้านกระบวนการกลุ่ม และการติดต่อสื่อสารความหมาย แคทซ์ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีก

ว่า ทักษะด้านเทคนิคมีความสำคัญที่สุดสำหรับผู้บริหารระดับต่ำ แต่เมื่อการบริหารจัดการระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ การใช้ทักษะการบริหารทักษะด้านเทคนิคมีความสำคัญลดลง โดยมีเงื่อนไขว่าผู้บริหารนั้นต้องมีผู้ปฏิบัติงานที่เก่งทักษะด้านเทคนิค สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ เมื่อมองการบริหารระดับสูงพบว่า ทักษะด้านเทคนิค ไม่เหลืออยู่เลยหรือเหลืออยู่น้อยมาก (ฉันทนา ภูมมา: 2552 อ้างถึง Robert L. Katz, 1974: 1-12)

2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นทักษะที่ผู้บริหารต้องเกี่ยวข้องกับคน และไม่ใช้ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ แต่เป็นทักษะที่ผู้บริหารสามารถ ทำงานกับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลโดยผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ การสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน รู้วิธีสร้างทีมงาน เพื่อให้การบริหารสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ส่วนทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับคนเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุด ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเอง จะต้องรู้จักตนเอง มีความมั่นใจ มั่นคงอารมณ์ จะต้องรู้จักและพยายามเข้าใจผู้อื่น และต้องรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับการงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถ และความสนใจของบุคคลนั้น ๆ และทักษะด้านมนุษย คือ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความจำเป็นมากในทุกระดับของการบริหาร และมีผลการศึกษสนับสนุน อาทิเช่น ทักษะด้านมนุษย มีความสำคัญมากสำหรับหัวหน้าโพรแมน ซึ่งเป็นผู้ต้องลงไปสัมผัสโดยตรงกับกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ส่วนผู้บริหารระดับกลางต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารภายในองค์กรให้มากขึ้น และผู้บริหารระดับสูงสุด ต้องเข้าใจตนเองและเข้าใจในความเป็นมนุษย์และเข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์ (ฉันทนา ภูมมา: 2552 อ้างถึง Robert L. Katz, 1974: 1-12)

3) ทักษะด้านความคิดรวบยอด เป็นทักษะของผู้บริหารที่จะมองภาพรวมขององค์กร จากองค์ประกอบย่อย ๆ ภายในองค์กร สามารถมองเห็น และเข้าใจในความซับซ้อนภายในองค์กร นอกจากนี้จะต้องเห็นภาพว่าภายในองค์กรมีความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ธุรกิจอื่น ๆ ด้านนโยบาย สังคม การเมือง ชุมชน และการพัฒนาของประเทศอย่างไร (ฉันทนา ภูมมา : 2552 อ้างถึง Robert L. Katz, 1974: 1-12)

(Katz, 1974: 1-12) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ ควรมีทักษะ 3 ด้าน ที่ผสมกลมกลืนไป ตามอัตราส่วนที่แตกต่างกันทั้ง 3 ทักษะนี้ ได้แก่ 1) ทักษะทางเทคนิค (Technical Skills) เป็นทักษะที่ผสมระหว่างความรู้ ความสามารถในการทำงานตามหน้าที่ของตนมีอะไรบ้างและจะทำงานนั้นอย่างไร ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคคล งานการเงิน เหล่านี้เป็นต้น 2) ทักษะทางมนุษย (Human Skills) เป็นความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ การสร้างแรงจูงใจ ทำให้มีความเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้อื่นและคอยปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองอยู่เสมอ 3) ทักษะทางความคิดรวบยอด (Conceptual Skills) เป็นความสามารถในการเข้าใจโครงสร้างของหน่วยงาน การร่วมมือระหว่างภายในและภายนอกหน่วยงานการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อหน่วยงาน

สรุปผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีทักษะในการปฏิบัติงานและการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จประกอบด้วยทักษะทั้ง 3 ด้านคือ ทักษะด้านเทคนิค ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านความคิดรวบยอด และในการศึกษาคำนี้ ผู้วิจัยได้ยึดตามแนวคิดทฤษฎีของ Robert L. Katz เพราะเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการอย่างกว้างขวางในวงการบริหารและมีผลงานวิจัย

ของนักวิชาการหลายท่านที่สนับสนุนแนวคิดของ Robert L. Katz นำมาใช้ในการบริหารงานให้มีความสำเร็จ ตามรายละเอียดของทักษะทั้ง 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

3.3.1 ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills)

(Robert L. Katz, 1974: 1-12) ได้ให้ความหมายทักษะด้านเทคนิคไว้ว่า เป็นความสามารถของผู้บริหารในการใช้ความรู้ กระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการวิธีทำเทคนิคเฉพาะอย่าง และการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ การฝึกปฏิบัติ การศึกษาเพิ่มเติมและการอบรม

(Sergiovanni, 1980: 72) ได้กล่าวว่าทักษะด้านเทคนิคเป็นทักษะที่ผู้บริหารมีความเข้าใจ มีความรู้ความชำนาญ ในกระบวนการ วิธีดำเนินการ ตลอดจนขั้นตอนแนวทางและเทคนิคด้านการศึกษา ทักษะด้านเทคนิคไม่ใช่ทักษะด้านการสอน แต่เป็นเทคนิคที่ครอบคลุมถึงความรู้เฉพาะด้าน ประกอบด้วยความรู้ด้านการเงินการบัญชี การจัดซื้อจัดจ้าง การวางแผน การกำหนดตาราง การก่อสร้าง และการสำรวจรักษา เป็นต้น ทักษะด้านเทคนิคมีความสำคัญกับผู้บริหารมาก และมีบทบาทในผู้บริหารระดับหัวหน้าแผนก หรือระดับผู้ควบคุม ดูแลทักษะด้านเทคนิคที่ดีต้องมีความสัมพันธ์กับการชี้แนะและชี้แนะ

(Kathryn M. Bartol and David, 1994: 16) ได้ให้ความหมายทักษะด้านเทคนิคไว้ว่า technical skills คือ ความสามารถของผู้บริหารที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจและประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้าน เช่น มีความรู้ความชำนาญด้านบัญชี การเงิน การผลิต เครื่องจักร เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

วิโรจน์ สารรัตน์ (2545:5) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านเทคนิค หมายถึงความสามารถในการใช้เครื่องมือหรือวิธีการเฉพาะ

ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2548: 18) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านเทคนิค หมายถึงทักษะทางวิชาการ เป็นความสามารถของผู้นำที่มีความรู้ทางวิชาการเพื่อเข้าใจลักษณะทางวิชาการของงานที่ดำเนินอยู่ในองค์กร และในฐานะเป็นผู้มีเทศงานจึงจำเป็นต้องมีความรู้และใช้เครื่องมือได้อย่างชำนาญ

บุรชัย ศิริมหาสาคร (2549: 88) ได้กล่าวถึงทักษะด้านเทคนิค คือความสามารถ ความรอบรู้ เชี่ยวชาญงานหน้าที่ เช่น ถ้าเป็นทหารก็มีความชำนาญในการใช้อาวุธ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษา ควรมีความรู้ในเรื่องของ หลักสูตร แผนการสอน เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าเป็นผู้จัดการบริษัทมีความชำนาญ หรือ ทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานของการบริหารงานที่มีความสามารถด้านเทคนิควิธีนี้ จัดเป็นผู้บริหารที่เก่งงาน

รุ่งทิวา ธรณี (2549: 9-10) ได้สรุปให้ความหมายทักษะด้านเทคนิค หมายถึง ความรู้ ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความชำนาญในการใช้ความรู้เฉพาะในการปฏิบัติงาน มีทักษะในการวางแผนด้านการจัดการ กระบวนการกลุ่ม รอบรู้ในเรื่องระเบียบ กฎหมาย ข้อบังคับ หนังสือสั่งการ กระบวนการบริหารงาน ตลอดจนเทคนิคการใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานในการกิจที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้อง มีภาวะผู้นำและมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานนั้น ๆ สามารถนำเสนอผลงานหรือจัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศักดิ์ศรี สนจิตร์ (2549: 9) ได้นิยามศัพท์ความหมายทักษะด้านเทคนิคหมายถึง ความรู้ความสามารถและความชำนาญเกี่ยวกับเทคนิควิธีการในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ตลอดจน ความคล่องแคล่วในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ และขั้นตอนวิธีการปฏิบัติงานผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการบริหารวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณและการบริหารทั่วไป รวมทั้ง ความรู้ในด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความรู้รอบตัวที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ในด้านการเมือง การปกครอง และการเปลี่ยนแปลงความเจริญในด้านต่าง ๆ ความรอบรู้ใน หน้าที่ตลอดจนขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบในสถานศึกษา

ดิศกุล เกษมสวัสดิ์ และแก้วตา บุญไทย (2551: 4-5) กล่าวว่า ในการบริหารจัดการ ของผู้บริหารการศึกษาในระดับต่างๆ โดยทั่วไปเพื่อให้งานที่รับผิดชอบสำเร็จลุล่วงด้วยดี จำเป็นต้องนำ เทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารการศึกษาเพราะมีประโยชน์มากมาย ได้แก่ ช่วยใน การจัดเก็บข้อมูล เกี่ยวกับการศึกษาเอาไว้เป็นหมวดหมู่ในฐานข้อมูลของหน่วยงาน โดยเฉพาะข้อมูลบางอย่างอาจจัดเก็บ เข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ได้โดยอัตโนมัติ และสามารถค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็วครบถ้วน นอกจากนี้ ยังช่วยในการประมวลผลข้อมูลที่จัดเก็บไว้ ให้เป็นสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดทำเป็นรายงาน ตาราง กราฟ และแผนภาพต่าง ๆ ได้แบบอัตโนมัติ ทำให้ผู้บริหารได้รับทราบรายงานและเข้าใจสถานการณ์ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ช่วยประเมินในงานประกันคุณภาพ เพื่อให้แน่ใจว่าการปฏิบัติงานบรรลุ วัตถุประสงค์และเป้าหมายจริง และช่วยในการส่งข้อมูลรายงานผลที่ผ่านการประมวลแล้วไปถึงผู้รับที่ อยู่ห่างไกลจากหน่วยงาน ทำให้ผู้รับได้รับข้อมูลและรายงานได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะส่วนที่เป็น ข้อมูลนั้นหากผู้รับต้องการนำไปใช้ประมวลผลต่อก็สามารถทำได้ทันที ไม่ต้องบันทึกข้อมูลใหม่อีกครั้ง และช่วยในการนำเสนอรายงานหรือข้อเสนอต่าง ๆ ต่อผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระหว่าง การประชุมสัมมนา ช่วยในการจัดเก็บความรู้และประสบการณ์ที่ได้ระหว่างปฏิบัติงาน และการศึกษาคูณานเพื่อสร้างฐานความรู้สำหรับนำมาให้ผู้บริหารระดับล่าง ได้ศึกษาและนำไปใช้ประกอบการปฏิบัติงาน เช่น ความรู้จากการเปิดสาขาหลักสูตรใหม่ว่ากำหนดไว้อย่างไร การดำเนินงานได้ผลอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขอย่างไร ผลของการแก้ปัญหาเป็นอย่างไร นอกจากนี้เทคโนโลยีสารสนเทศ ยังช่วยให้ผู้บริหารสามารถทดสอบการตัดสินใจของตนได้โดยอาศัยโปรแกรมสนับสนุนการตัดสินใจ หรืออาจเลือกดำเนินงานโดยใช้แนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด และยังช่วยในงานบริหารโดยตรงกับผู้บริหาร เช่น การบริหารงานโครงการ การบันทึกตารางนัดหมาย ประการสุดท้ายที่สำคัญคือ ช่วยให้การติดต่อ สื่อสารเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา และประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่าย

สรุปได้ว่า ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) หมายถึง ความสามารถของ ผู้บริหารในการจัดทำแผนงานหรือโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในเขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้บริหารสามารถดำเนินการประชุม ควบคุมการทำงาน สรรวจปัญหา รู้จักบริหารงบประมาณ ทำงานเป็นทีมและดำเนินงานในพิธีการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถออกคำสั่ง อ่านแบบแปลนอาคาร นำเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถควบคุม กำกับการปฏิบัติงานสารบรรณ รายงานผลการปฏิบัติงานและอำนวยความสะดวกแก่บุคลากรได้เป็น อย่างดี จัดหาสื่อการเรียน และการเก็บรักษาได้อย่างเหมาะสม

3.3.2 ทักษะด้านมนุษย (human skills)

(Katz, 1974: 1-12) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นความสามารถของผู้บริหารในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน และใช้ดุลยพินิจเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นและการรู้จักใช้คน ทักษะด้านนี้ประกอบด้วย ความเข้าใจถึงวิธีการสร้างแรงจูงใจคน และมีศิลปะฝึกตนเป็นผู้นำที่ดีเข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งทางด้านร่างกาย และอารมณ์ สังคม และสติปัญญา สามารถสร้างระบบความร่วมมือระหว่างผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานฝ่ายต่าง ๆ ได้อย่างดี

(Sergiovanni, 1980: 72) ได้ให้ความหมายทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ว่าเป็นความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ และเป็นทักษะที่ผู้บริหารจะต้องรู้จักตนเอง มีความมั่นใจ มั่นคงในอารมณ์ จะต้องรู้จักและพยายามเข้าใจผู้อื่น ลักษณะของผู้บริหารที่แสดงถึงความโอ้อ้อมอารีเป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำในการสร้างแรงจูงใจ การสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน มีภาวะผู้นำวิธีสร้างทีมงาน เพื่อให้การบริหารสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย หรือพัฒนาทัศนคติ การทำงานร่วมกันของบุคลากรในองค์กร ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์เป็นทักษะที่สำคัญต่อการบริหารงานและมีบทบาทต่อผู้บริหารโรงเรียนทุกระดับ เป็นทักษะที่เอื้อให้งานบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ

(Bartol and Martin, 1994: 16) ได้ให้ความหมายทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ คือ ทักษะทั่ว ๆ ไปเป็นความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถทำงานได้ทุกสถานภาพ การจูงใจ การสื่อสารที่ดี มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุวัตถุประสงค์

วิโรจน์ สารรัตน์ (2545: 5) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (human skills) หมายถึง ความสามารถที่จะทำงานกับคนอื่นหรือเข้ากับคนอื่นได้ดี สังเกตได้ว่า ทักษะเชิงเทคนิคการทำงานกับสิ่งของในขณะที่ ทักษะเชิงมนุษยทำงานกับคน

ชาญชัย อัจฉินสมาจาร (2548) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (human skills) ได้แก่ ทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำงานกับคนซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกรู้ใจ ความเชื่อ เจตคติ ของผู้นำที่มีต่อผู้อื่น และยอมรับถึงความแตกต่างในสิ่งเหล่านี้ระหว่างผู้นำกับคนงาน เมื่อผู้นำเข้าใจและยอมรับในความเชื่อและทักษะที่แตกต่างกันไป ผู้นำจะมีทักษะด้านนี้มากขึ้นเข้าใจผู้อื่น และจะส่งผลให้ผู้นำสามารถสื่อความหมายความคิดไปยังผู้อื่นได้ดีกว่า ทักษะมนุษยสัมพันธ์ จะเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นผู้นำ ไม่สามารถแยกออกจากตัวผู้นำได้

บุรชัย ศิริมหาสาร (2549: 89) ได้กล่าวถึงทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) คือ มีความสามารถในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำหรือความสามารถในการใช้คน การจูงใจคนให้ร่วมมือกันทำงานสร้างทีมงาน ผู้บริหารที่มีความสามารถในด้านนี้จัดเป็นผู้บริหารที่ “เก่งคน”

รุ่งทิภา ธรณี (2549: 9) ได้นิยามศัพท์ความหมายทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) หมายถึง ความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านหลักการแนวคิด ทฤษฎี การปรับตัวให้เข้ากับบุคคล ตลอดจนหน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้อง มีความสามารถในการจูงใจให้บุคลากรทุกฝ่ายเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน กระตุ้นให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการบริหารงาน การแก้ไขปัญหาพร้อมกันประสานกับหน่วยงานและชุมชนที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน

การบริหารงานให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านต่างๆ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้ตรงเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (รุ่งทิวา ธรณี:2549,9)

ศักดิ์ศรี สนจิตร์ (2549: 9) ได้นิยามศัพท์ความหมายทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) หมายถึง ความชำนาญหรือความเชี่ยวชาญในการปกครองบังคับบัญชา การอำนวยความสะดวก และการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือในการปฏิบัติงาน โดยใช้กระบวนการกลุ่มและเสริมสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการประสานและให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงาน ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ทำให้ผู้บริหารทำงานร่วมกับกลุ่มหรือบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยการสร้างทีมงานสร้างความร่วมมือ เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายและเป็นการใช้ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ธีระ รุญเจริญ (2550: 150) กล่าวว่า ในการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทักษะด้านภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทักษะมนุษยสัมพันธ์ ทักษะภาวะผู้นำ คือ ความสามารถที่จะชักนำบุคลากรให้ปฏิบัติงานไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะสามารถใช้รูปแบบภาวะผู้นำ ในการนำบุคลากรในโรงเรียนและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างและมีพันธะสัญญาต่อวิสัยทัศน์อย่างชัดเจนเพื่อประสิทธิภาพของโรงเรียน รู้จักริเริ่มและจัดการเปลี่ยนแปลง และการปรับปรุงเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้แล้ว การจัดลำดับความสำคัญของงาน ของแผนและขององค์กร มีการควบคุมและประสานการปฏิบัติงานของบุคลากร สร้างการสนับสนุนและทำงานร่วมกับทีมงานให้มีผลงานสูง และผู้บริหารทำงานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของทีมงาน และมอบหมายความรับผิดชอบมอบหมายงาน และติดตามการปฏิบัติงานเพื่อให้งานทุกส่วนดำเนินการไปด้วยดี มีการกระตุ้นจูงใจนักเรียน บุคลากร ผู้ปกครอง กรรมการสถานศึกษาและชุมชนในวงกว้าง กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติตนเป็นแบบแก่บุคลากร เสาะหาคำแนะนำและการสนับสนุนเมื่อมีความจำเป็น และปฏิบัติต่อคนทั่วไปอย่างมีจิตสำนึกและแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น

สรุป ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skill) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น รู้จักสร้างบรรยากาศให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน มีการประชาสัมพันธ์ผลงานให้ชุมชนรับทราบ มีอารมณ์ขัน รู้จักการติดต่อประสานงานเป็นที่ปรึกษา เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีการพบปะสังสรรค์ เข้าใจความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา และให้ความสำคัญแก่ผู้ร่วมงาน มีความเสมอภาค ควบคุมอารมณ์พฤติกรรมในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา ให้การสนับสนุนช่วยเหลือผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา รับฟังความคิดเห็น สร้างขวัญกำลังใจและให้อภัยในความผิดพลาดของผู้ใต้บังคับบัญชา

3.3.3 ทักษะด้านความคิดรวบยอด (conceptual skills)

(Katz, 1974: 1-12) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องสามารถเข้าใจหน่วยงานของตนในทุกลักษณะ มีความคิดที่กว้างไกลครอบคลุมและเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

(Sergiovanni, 1980: 72) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual skills) เป็นความสามารถของผู้บริหารโรงเรียนในการมองภาพรวมของโรงเรียนอย่างครบถ้วน ทั้งด้านโครงสร้าง เข้าใจในความซับซ้อนภายในองค์กร สามารถที่จะผสมผสานระบบงานในโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพ เซอร์จิอวานนี ยังกล่าวอีกว่า การพัฒนาทักษะด้านความคิดรวบยอดมี

ความสำคัญเท่า ๆ กับการมีความรู้และการใช้ทักษะในการบริหาร การรู้พฤติกรรมมนุษย์ ปรัชญาการศึกษา

(Bartol and Martin, 1994:16) ได้ให้ความหมายทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual skills) หรือทักษะด้านมโนภาพ คือ ความสามารถในการเชิงคิดวิสัยทัศน์ การมองภาพรวมทั้งในปัจจุบันและอนาคตขององค์กร

วิโรจน์ สารรัตน์ (2545: 5) ได้ให้ความหมาย ทักษะด้านความคิดรวบยอด (conceptual skills) หรือเชิงมโนทัศน์ หมายถึง ความสามารถในการมององค์กรโดยภาพรวมกับความสัมพันธ์กับภายนอกเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ขององค์กรโดยภาพรวมกับความสัมพันธ์กับภายนอกเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ขององค์กร การส่งผลต่อกัน และความรู้ที่สามารถจะวินิจฉัย ประเมินปัญหาต่าง ๆ

ชาญชัย อัจฉินสมาจาร (2548: 17) ได้ให้ความหมายของทักษะทางความคิดรวบยอด ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้นำสามารถมองเห็นบางสิ่งบางอย่างหรือทั้งหมดในภาพรวมขององค์กร มีความคิดรวบยอดที่ดี สามารถมองเห็นแต่ละส่วนที่จะทำประโยชน์ และทำอย่างไรให้เกิดประโยชน์กับองค์กร การมองเห็นบทบาทขององค์กรในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในชุมชนในฐานะเป็นผู้นำต้องมีทักษะดังกล่าวเพื่อสามารถตัดสินใจได้อย่างชาญฉลาด

บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2549: 89) ได้กล่าวถึงทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skills) คือ ความสามารถของผู้บริหารในการมีวิสัยทัศน์ (Vision) คิดวางแผน กำหนดยุทธศาสตร์และสามารถคิดวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ได้อย่างแม่นยำ เพื่อนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารที่มีความสามารถด้านนี้ จัดเป็นผู้บริหารที่ “เก่งคิด” ได้แก่ คิดวางแผน คิดริเริ่ม คิดตัดสินใจและมีวิสัยทัศน์

รุ่งทิพา ธรณี (2549: 9) ได้สรุปให้ความหมายทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual skills) ความรู้ความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษา ในการมองเห็นภาพรวมทั้งหมดขององค์กร เข้าใจโครงสร้างของงาน ตลอดจนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับองค์กรอื่น ๆ เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับความคิดการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การให้คำปรึกษาแก้ปัญหาต่าง ๆ มีความชำนาญในการวางแผน สั่งการ ควบคุม หยั่งรู้กระบวนการและระบบการจัดการศึกษา รวมทั้งการให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหาให้แก่บุคลากรในการพัฒนาผู้เรียน

ศักดิ์ศรี สนจิตร (2549: 9-10) ได้นิยามศัพท์ความหมายของ ทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skills) หมายถึง ความสามารถในการประสาน สิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การสร้างความคิดและปัญญาในการมองภาพรวมขององค์กรทั้งหมด ด้วยการวินิจฉัยเหตุการณ์ ความสามารถในการเข้าใจโครงสร้างงานที่ซับซ้อน มีทัศนะที่กว้างไกล ในด้านองค์ประกอบต่างๆ ของผู้ร่วมงาน เช่น โครงสร้างตำแหน่ง การวางแผนนโยบาย การจัดการศึกษา ความสามารถในการคาดการณ์ในระยะยาว ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในองค์กรอยู่เสมอ

สรุป ทักษะด้านความคิดรวบยอด (conceptual skills) หมายถึงความสามารถของผู้บริหารในการกำหนดนโยบาย จุดมุ่งหมายของงาน รู้จักจัดลำดับความสำคัญของงาน พิจารณาความดีความชอบและใช้เกณฑ์ตามมาตรฐาน รู้จักวางแผนการใช้อาคารสถานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและงานการศึกษาตามอัธยาศัย ปรับปรุงการบริหารงานได้อย่างดี สามารถวิเคราะห์ความ

คิดเห็นของผู้อื่น รู้จักตั้งคำถามที่ชัดเจน มองภาพรวมและความสัมพันธ์ของแต่ละงาน รู้จักประสานความเข้าใจให้เกิดขึ้น แก้ปัญหาความขัดแย้งและวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน เข้าใจในหลักสูตรสามารถมอบงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา และคาดการณ์ล่วงหน้าได้ รู้จักการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง ประเมินผลการปฏิบัติงานผู้ใต้บังคับบัญชา กล้าตัดสินใจ สั่งการและปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาได้เป็นอย่างดี

กล่าวสรุปได้ว่า ทักษะการบริหารทั้ง 3 ทักษะของแคทซ์ เป็นทักษะที่มีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารจำเป็นต้องฝึกฝนให้มีความชำนาญ ดังนี้

ทักษะด้านทางเทคนิค (Technical Skills) คือความสามารถที่ใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะอย่าง รวมถึง วิธีการ กระบวนการ ขั้นตอน หรือเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนการใช้เครื่องมือที่จำเป็นทักษะทางเทคนิคที่สำคัญ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร การวิจัย การจัดการทรัพยากร และการจัดการ (Personal Skills)

ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) คือความสามารถในการทำงานกับผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างมีประสิทธิภาพ ประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคลากรในสถานศึกษา และสังคมทั่วไป สามารถจูงใจให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ทักษะมนุษยสัมพันธ์ที่มีความสำคัญได้แก่ การจัดกระบวนการกลุ่ม (Group process Skills) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skills) การสร้างแรงจูงใจ (Motivation Skills)

ทักษะทางความคิดรวบยอด (Conceptual Skills) ความสามารถในการเข้าใจโครงสร้างหน่วยงานโดยรวมทั้งภารกิจและหน้าที่ สามารถประสานสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีความคิดต่อการทำงานในอนาคต แก้ปัญหาและตัดสินใจอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ทักษะความคิดรวบยอด มีความสำคัญดังนี้

- 1) ความคิดกว้างไกล (Vision Skills)
- 2) การตัดสินใจ (Decision Skills)
- 3) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Skills)

ความจำเป็นในการใช้ทักษะของผู้บริหารจะขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบ คือ ผู้บริหารระดับต้นต้องใช้ทักษะด้านเทคนิคมากที่สุด ด้านมนุษยสัมพันธ์รองลงมา เนื่องจากต้องควบคุมงานและชักนำกลุ่มให้ปฏิบัติงาน ทักษะในด้านความคิดรวบยอดมีความสำคัญค่อนข้างน้อย

ส่วนผู้บริหารระดับกลาง ต้องใช้ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์มากที่สุด และด้านความคิดรวบยอดรองลงมา เพราะต้องปฏิบัติงานกับผู้บังคับบัญชา ต้องรับนโยบายมาปฏิบัติ ต้องตัดสินใจอย่างเหมาะสมส่วนด้านเทคนิคจะใช้ค่อนข้างน้อยกว่าผู้บริหารระดับต้น

สำหรับผู้บริหารระดับสูง จะต้องใช้ทักษะความคิดรวบยอดมากที่สุด ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์รองลงมา และทักษะด้านเทคนิคน้อยที่สุด

4. บริบทของศูนย์การศึกษาณอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ/เขต

ในอดีตการจัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียน เกิดจากความจำเป็นที่ต้องเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้สอดคล้องกับความจำเป็นที่เกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - พ.ศ.2524) ซึ่งได้ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษานอกโรงเรียน เพราะเห็นว่าการศึกษานอกโรงเรียนเป็นวิธีการที่จะแก้ไขความด้อยโอกาสของประชาชนที่ไม่ได้เรียนต่อในระบบโรงเรียน และเด็กที่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาจึงมีจำนวนน้อย ทำให้คุณภาพของประชากรยังต่ำมาก ถ้าจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างขวางจะเป็นวิธีการที่จะช่วยได้ เมื่อระดับนโยบายมีความประสงค์จะให้บริการแก่ประชาชนเช่นนี้ ก็ต้องมีการปรับขีดความสามารถในการบริการให้มากขึ้น และเครือข่ายในต่างจังหวัดที่สามารถให้บริการอย่างทั่วถึง จึงเป็นเหตุผลที่มาของการจัดตั้ง “กรมการศึกษานอกโรงเรียน” เมื่อปี พ.ศ. 2522 (สุนทร สุนันท์ชัยและคณะ, 2532: 8)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ทำให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พยายามหารูปแบบ การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในปี พ.ศ.2530 กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้จัดทำ “โครงการพัฒนาระบบการประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ” ขึ้นโดยมีผู้ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เป็นผู้ดูแลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในอำเภอต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ค่อนข้างจะหลากหลาย บางจังหวัดก็มีผู้ประสานงานอำเภอ ละหนึ่งคน บางจังหวัดก็ให้ผู้ประสานงานคนหนึ่งดูแลมากกว่าหนึ่งอำเภอ สำหรับการปฏิบัติงานบางจังหวัด ให้ผู้ประสานไปประจำที่อำเภอ บางจังหวัดก็ให้ไป ๆ มา ๆ ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ก็ประสบปัญหาไม่แตกต่างกันนัก ปัญหาต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นปัญหาในเชิงบริหารทั้งสิ้น คือ เรื่องของคน เงิน สถานที่ ทรัพยากรอื่น ๆ และที่สำคัญก็คือ ขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน

ในปี พ.ศ. 2535 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ประกาศจัดตั้ง “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ” เพื่อนำร่อง จำนวน 135 แห่ง จากข้อมูลย้อนกลับพบว่าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอที่นำร่องสามารถปฏิบัติงานได้ผลดี และได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีเป้าหมายที่จะทยอยประกาศจัดตั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอให้ครบทุกอำเภอ

ในปี พ.ศ.2537 นายรุ่ง แก้วแดง อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงระเบียบและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องให้เป็นแนวเดียวกัน (รุ่ง แก้วแดง, 2538: 25)

ในปี พ.ศ. 2539 นายรุ่ง แก้วแดง อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้ประกาศจัดตั้ง “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ” พร้อมกันทั่วประเทศ

อย่างไรก็ดี นโยบายของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้กำหนดนโยบายไว้อย่างท้าทาย และพิสูจน์ประสิทธิภาพในการบริหารงานของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การจำกัดอัตราข้าราชการ การเกลี่ยข้าราชการ การประหยัดเงินงบประมาณ การกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ชนบท และการสร้างผลงานให้ปรากฏแก่ประชาชน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าในรอบปี พ.ศ. 2536 ถึง พ.ศ. 2537 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้เร่งดำเนินการตอบสนองนโยบายดังกล่าวอย่างเต็มที่ แม้ว่าจะมีการประกาศจัดตั้ง “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ” ขึ้นมาพร้อมกันทั่วประเทศโดยมีหน่วยงานเพิ่มขึ้นถึง

789 แห่ง ก็ตามแต่มีตัวชี้วัดถึงประสิทธิภาพในการบริหารงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งได้สนองนโยบายของรัฐบาลกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

- 1) การขยายหน่วยงานโดยไม่เพิ่มอัตรากำลังบุคลากร และไม่เพิ่มงบประมาณ
- 2) การจัดตั้งหน่วยงานเพิ่มขึ้นโดยไม่สร้างสำนักงาน เพื่อประหยัดงบประมาณ
- 3) สามารถเพิ่มกลุ่มเป้าหมายและกระจายอำนาจการบริหารได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากเดิมมีนักศึกษาไม่ถึงหนึ่งล้านคนในปี พ.ศ.2536 เพิ่มขึ้นเป็นสองล้านคนเศษ ในปี พ.ศ.2537 และในปี พ.ศ. 2538 ตั้งเป้าหมายไว้สี่ล้านคน
- 4) การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน โดยการอบรมโดยสื่อที่มีคุณภาพ การใช้เทคโนโลยี ในการประชุมสัมมนาทางไกล ซึ่งสามารถทำพร้อมกันได้ทั่วประเทศเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย
- 5) มิติใหม่ในการเกลี่ยข้าราชการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ในการเกลี่ยข้าราชการจากส่วนกลาง ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ออกไปยังศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เนื่องจากได้มีการชี้แจงบทบาทหน้าที่ให้ข้าราชการทุกคนเข้าใจและมองเห็นความก้าวหน้าในการสร้างผลงานและชีวิตราชการ
- 6) การทำงานของหน่วยงานที่ลดอัตรากำลังลง กลับมามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการรับผิดชอบในการทำงานเป็นโครงการและใช้เทคโนโลยี เครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยในการปฏิบัติงาน (พิเชษฐ์ มากช่วย, 2546: 34-35)

จากตัวชี้วัดดังกล่าว กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีแนวคิดในการกระจายอำนาจการบริหาร และจำเป็นต้องให้เครือข่ายงานการศึกษานอกโรงเรียนช่วยจัดกิจกรรม ซึ่งเป็น การวิเคราะห์และทบทวนบทบาทหน้าที่และระบบบริหาร ตลอดจนความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้จัดสัมมนาขึ้น เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 โดยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่รับผิดชอบในการพัฒนาประชากรของชาติมาให้แนวคิดเพื่อพัฒนาแนวและข้อเสนอแนะที่ประมวลได้จากการสัมมนาสร้างเสริม “มิติใหม่ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน” (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ม.ป.ป.: 1)

มิติใหม่ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนดังกล่าว มีสาระสำคัญประการหนึ่งที่นับว่าโดดเด่น และเป็นผลทำให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน ต้องปรับโครงสร้างการบริหารให้สอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ มีเครือข่ายที่เชื่อมโยงสู่ชุมชน และกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ด้วยภาวะอันยิ่งใหญ่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ต้องรับผิดชอบจัดการศึกษาสำหรับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ประมาณร้อยละ 80-90 การกระจายอำนาจจากฝ่ายอำนวยการไปสู่ฝ่ายปฏิบัติการจากส่วนกลาง สู่ส่วนภูมิภาค และจากหน่วยงานของรัฐสู่องค์กรชุมชนและองค์กรคณะบุคคล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับโครงสร้างการบริหารองค์กรให้มีขนาดเล็กลงแต่มีประสิทธิภาพมาก และจากการดำเนินการในปีงบประมาณ 2537 ที่ผ่านมา กรมการศึกษานอกโรงเรียนประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่งในการเพิ่มกลุ่มเป้าหมายบริการการศึกษาแก่ประชาชนได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และหน่วยงานที่รับผิดชอบที่สำคัญที่สุดก็คือ “ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน” ซึ่งเปลี่ยนมาจากชื่อเดิมคือ “ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ”

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จึงเป็นสถานศึกษาในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยความคาดหวังของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ในการปรับปรุงโครงสร้างใหม่นี้ มีการปรับปรุงหน้าที่ความรับผิดชอบของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ และสถานศึกษาในสังกัดให้สอดคล้องกับภารกิจในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาในโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีความคล่องตัวและทันสมัย มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน จัดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ลดจำนวนข้าราชการลง ปรับระบบการทำงานให้เป็นกระบวนการครบวงจร ในการปฏิบัติงานที่มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กำหนดให้มีการประสานงานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเพื่อประสิทธิภาพของงาน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ม.ป.ป.: 2-3)

อย่างไรก็ดี บทบาทภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เพียงหนึ่งปีที่ผ่านมาเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่าการปรับโครงสร้างของกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีทิศทางที่ชัดเจน และการบริหารงานในระดับอำเภอเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยตรวจสอบได้จากข้อมูลย้อนกลับของผู้บริหารระดับสูงของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีนโยบายให้ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ต้องดำเนินการเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตให้มากกว่าหน่วยงานอื่น และเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายไม่เพิ่มจำนวนข้าราชการ เพราะฉะนั้น ผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จะต้องมีความเทคนิคและยุทธวิธีในการบริหารให้บังเกิดผลดี ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะต้องเตรียมพัฒนาตัวเอง เพื่อรองรับคนอีกจำนวนมากที่จะมาเรียน ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นกรมเดียวที่กระจายหน่วยงานได้มากที่สุด ใช้คนน้อยที่สุด แต่ดำเนินงานมีประสิทธิภาพมาก

ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2551 ได้มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 41 ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551” ทำให้ชื่อศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ/เขต เปลี่ยนเป็นชื่อ “ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ/เขต” เรียกชื่อโดยย่อว่า “กศน.อำเภอ/เขต” และศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน จังหวัด /กทม. เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/กทม” หรือเรียกชื่อโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน.จังหวัด/กทม.” ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยขึ้นตรงต่อสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เรียกชื่อโดยย่อว่า “สำนักงาน กศน.” โดยมีเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

4.1 บทบาท อำนาจ และหน้าที่ ของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอ

บทบาท อำนาจและหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาหรือศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยระดับอำเภอ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 15)

- 1) จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) ส่งเสริม สนับสนุนและประสานภาคีเครือข่าย เพื่อจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

- 3) จัด ส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ งานนโยบายพิเศษของรัฐบาลและงานเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
- 4) จัด ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5) วิจัยและพัฒนาคุณภาพหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้และมาตรฐานการศึกษานอกระบบ
- 6) ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ และเทียบระดับการศึกษา
- 7) กำกับ ดูแล ตรวจสอบ นิเทศภายใน ติดตามประเมินผลและรายงานผลการดำเนินการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 8) พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและภาคีเครือข่าย
- 9) ระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดและพัฒนาศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 10) ดำเนินการประกันคุณภาพภายใน ให้สอดคล้องกับระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด
11. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

4.2 บทบาทหน้าที่ของ ผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาหรือศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยระดับอำเภอ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551: 17)

- 1) จัดให้มีแผนส่งเสริมสนับสนุนการทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช)
- 2) ประชุมชี้แจงให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องเข้าใจกระบวนการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสามารถชี้แจงหรือทำให้ผู้เรียนเข้าใจ และเห็นความสำคัญ
- 3) อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช)
- 4) แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผลการปฏิบัติโครงการ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ประกอบด้วยบุคคลอย่างน้อย 3 คน ดังต่อไปนี้
 - 4.1) ครูผู้รับผิดชอบกลุ่มนักศึกษาที่ทำกิจกรรมการพบกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (ครูประจำกลุ่ม ครูศูนย์การเรียนชุมชน ครูอาสาสมัครกศน ที่เป็นพนักงานราชการ)
 - 4.2) เจ้าหน้าที่งานการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 4.3) บุคคลในชุมชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำโครงการกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สถานศึกษาเห็นสมควรเป็นผู้รับรองว่าผู้เรียนได้ทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ในชุมชนหรือในองค์กรนั้น
- 5) อนุมัติหรือมอบหมายให้มีผู้อนุมัติโครงการ
- 6) จัดให้มีการนิเทศติดตามโครงการ
- 7) อนุมัติผลกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.)

8) ในกรณีผู้เรียนมีความประสงค์จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ภาคปฏิบัติกับสถานศึกษาหรือหน่วยงานอื่น หัวหน้าสถานศึกษาต้องพิจารณาจากหลักสูตรหรือโครงการของสถานศึกษาหรือหน่วยงานนั้นประกอบการพิจารณา หากเห็นชอบจึงส่งตัวผู้เรียนไปเข้าร่วมกิจกรรมได้

9) ในกรณีที่สถานศึกษารับผู้เรียนจากสถานศึกษาอื่นมาร่วมทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) เมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว ให้แจ้งผลการประเมินไปยังสถานศึกษาเดิมของผู้เรียน

4.3 หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

- 1) ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสถานศึกษา
- 2) บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรในสถานศึกษา
- 3) วางแผนการปฏิบัติงาน ควบคุม กำกับดูแล ได้แก่
 - 3.1) การบริหารงานวิชาการ
 - 3.2) การบริหารงบประมาณ
 - 3.3) การบริหารงานบุคคล
 - 3.4) การบริหารทั่วไป
- 4) งานอื่นที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับมอบหมาย

4.4 ลักษณะงานที่ปฏิบัติของ ผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

- 1) บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา มีอำนาจหน้าที่บริหารกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย และวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา
- 2) วางแผนพัฒนาการศึกษา ประเมิน และจัดทำรายงานเกี่ยวกับกิจการของสถานศึกษา
- 3) จัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การนิเทศและการวัดผลประเมินผล
- 4) ส่งเสริมและจัดการศึกษาให้ผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายทั้งในระบบและนอกระบบและตามอัธยาศัย
- 5) จัดทำระบบประกันคุณภาพการศึกษา
- 6) บริหารงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน
- 7) วางแผนการบริหารงานบุคคล การสรรหา การบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน วินัย การรักษาวินัย การดำเนินการวินัย การออกจากราชการการอุทธรณ์และการร้องทุกข์
- 8) จัดทำมาตรฐานและภาระงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา ประเมินผล ผลการปฏิบัติงานตามมาตรฐานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา
- 9) ส่งเสริมสนับสนุนข้าราชการและบุคลากรทางการศึกษาให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 10) ประสานความร่วมมือกับชุมชนและท้องถิ่นในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา และให้บริการด้านวิชาการชุมชน
- 11) จัดทำระบบควบคุมภายในสถานศึกษา

- 12) จัดทำระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน
 - 13) เป็นผู้แทนทางสถานศึกษาในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรม สัญญาในราชการของสถานศึกษาตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับ ตามที่ได้รับมอบหมาย
 - 14) ปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับมอบหมาย
- มาตรฐานความรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาตามมาตรา 49 แห่ง พรบ.สภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546**

- 1) หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา
 - 1.1) หลักและทฤษฎีทางการบริหารและการบริหารการศึกษา
 - 1.2) ระบบและกระบวนการบริหารและจัดการศึกษายุคใหม่
 - 1.3) การสร้างวิสัยทัศน์ในการบริหารและการจัดการศึกษา
 - 1.4) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 - 1.5) บริบทและแนวโน้มการจัดการศึกษา
- 2) นโยบายและการวางแผนการศึกษา
 - 2.1) พื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีที่มีผลต่อการจัดการศึกษา
 - 2.2) ระบบและทฤษฎีการวางแผน
 - 2.3) การวิเคราะห์และการกำหนดนโยบายการศึกษา
 - 2.4) การวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา
 - 2.5) การพัฒนานโยบายการศึกษา
 - 2.6) การประเมินนโยบายการศึกษา
- 3) การบริหารด้านวิชาการ
 - 3.1) การบริหารจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ
 - 3.2) หลักการและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
 - 3.3) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.4) หลักและแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศ
 - 3.5) กลยุทธ์การนิเทศการศึกษา
 - 3.6) การวางแผนและประเมินผลการนิเทศการศึกษา
 - 3.7) ระเบียบวิธีวิจัยทางการศึกษา
 - 3.8) หลักการและเทคนิคการวัดและประเมินผลทางการศึกษา
 - 3.9) สถิติและคอมพิวเตอร์เพื่อการวิจัย
- 4) การบริหารด้านธุรการ การเงิน พัสดุ และอาคารสถานที่
 - 4.1) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานธุรการ การเงิน พัสดุและอาคารสถานที่
 - 4.2) การจัดวางระบบควบคุมภายใน
 - 4.3) เทคนิคการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา
- 5) การบริหารงานบุคคล
 - 5.1) การสรรหาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพเข้ามาปฏิบัติงาน
 - 5.2) การจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่รับผิดชอบ

- 5.3) การพัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 5.4) การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับครูและบุคลากรในสถานศึกษา
- 5.5) การให้คำปรึกษาและแก้ไขปัญหาการทำงานให้แก่ครูและบุคลากรใน
- 5.6) สถานศึกษา
- 6) การบริหารกิจการนักเรียน/นักศึกษา
- 6.1) คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 6.2) ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- 6.3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน
- 7) ประกันคุณภาพการศึกษา
- 7.1) หลักการและกระบวนการในการประกันคุณภาพการศึกษา
- 7.2) องค์ประกอบของการประกันคุณภาพการศึกษา
- 7.3) มาตรฐานการศึกษา
- 7.4) การประกันคุณภาพภายในและภายนอก
- 7.5) บทบาทของผู้บริหารในการประกันคุณภาพการศึกษา
- 8) การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ
- 8.1) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา
- 8.2) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ
- 8.3) เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้
- 9) การบริหารการประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์กับชุมชน
- 9.1) หลักการประชาสัมพันธ์
- 9.2) กลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
- 10) คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา
- 10.1) คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร
- 10.2) จรรยาบรรณของวิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษา
- 10.3) การพัฒนาจริยธรรมผู้บริหารให้ปฏิบัติตนในคุณธรรม

4.5 การบริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส จำนวน 13 อำเภอ ปัตตานี จำนวน 12 อำเภอ ยะลา จำนวน 8 อำเภอ สงขลา จำนวน 16 อำเภอ และสตูล จำนวน 7 อำเภอ ที่สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดของแต่ละจังหวัด โดยมีอาณาเขตทิศเหนือ พื้นที่ของจังหวัดสตูล ติดต่อกับจังหวัดตรัง มีทิวเขานครศรีธรรมราชเป็นพรมแดน และพื้นที่จังหวัดสงขลาติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง ทิศตะวันออก พื้นที่ของจังหวัดสงขลา ปัตตานี และนราธิวาส จดอ่าวไทย ทิศใต้ พื้นที่ของจังหวัดสตูล ยะลา และนราธิวาสติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตก พื้นที่ของจังหวัดยะลา ติดต่อกับ

ประเทศมาเลเซีย มีทิวเขาสันกาลาคีรี เป็นแนวพรมแดน และพื้นที่ของจังหวัดสตูลจดทะเลอันดามัน จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นที่รวมประมาณ 21,142,729 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 13 ล้านไร่

โครงสร้างการบริหารงานของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอ แบ่งเป็น 3 กลุ่มงานดังนี้

1) กลุ่มงานอำนวยการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานงบประมาณ และโครงการ งานประชาสัมพันธ์ งานสวัสดิการ งานข้อมูลสารสนเทศและการรายงานศูนย์ราชการใสสะอาด งานควบคุมภายใน งานนิเทศภายใน ติดตามประเมินผล งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษา งานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

2) กลุ่มงานจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1) งานส่งเสริมการรู้หนังสือ

2.2) งานการศึกษานอกระบบ

2.2.1) งานการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2.2) งานการศึกษานอกระบบประเภทการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่ งานการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ งานการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต งานการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน งานการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.3) งานการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ งานห้องสมุดประชาชน งานจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4) งานพัฒนาทัศนตำบลด

2.5) งานพัฒนาหลักสูตรสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2.6) งานทะเบียนและวัดผล

2.7) งานศูนย์บริการให้คำปรึกษาและแนะนำ

2.8) งานกิจการนักศึกษา

3) กลุ่มงานภาคีเครือข่าย และกิจการพิเศษ ได้แก่ งานส่งเสริมสนับสนุนภาคีเครือข่าย งานกิจการพิเศษ งานป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดและเอดส์ งานส่งเสริมกิจกรรมประชาธิปไตย งานสนับสนุน ส่งเสริมนโยบายจังหวัด/อำเภอ งานกิจการลูกเสือและยุวกาชาด งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย

บริบทในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การปกครองแบ่งเป็น 5 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดนราธิวาส จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูล ตามรายละเอียดของแต่ละจังหวัดมีดังนี้

1. จังหวัดนราธิวาส เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นจังหวัดชายแดนใต้สุดของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายู ห่างจากกรุงเทพฯ ทางรถยนต์ประมาณ 1,149 กิโลเมตร โดยมีเนื้อที่ประมาณ 4,475.43 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,797,143.75 ไร่ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดปัตตานี ในเขตอำเภอสายบุรี อำเภอไม้แก่น และอำเภอไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอไทยและรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ทิศใต้ติดต่อกับรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดยะลา ในเขตอำเภอบันนังสตา

ปัจจุบันได้นำพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2553 กับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มาใช้ในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลาและสตูล เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ คือ พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และเชื่อมโยงสัมพันธ์กับต่างประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม อีกทั้งสถานการณ์ความไม่สงบในบางพื้นที่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของประชาชนและการพัฒนาของประเทศ จึงสมควรกำหนด ให้มีกฎหมายว่าด้วยการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้มีหน่วยปฏิบัติงานหลักที่สามารถ ดำเนินการบูรณาการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นระบบ มีเอกภาพทั้งในเรื่อง นโยบาย ยุทธศาสตร์ การบังคับบัญชา และการปฏิบัติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 127 ตอนที่ 80ก วันที่ 29 ธันวาคม 2553)

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอ.บต.) จึงเป็นหน่วยงานด้านความคิด สนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งในกลุ่มสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในเขตพื้นที่ 5จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักปลัด กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการแล้วก็ตาม แต่ก็เป็นหน่วยงานที่อยู่ในความดูแลของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเช่นกัน และมีบทบาทหน้าที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนเงินงบประมาณในการจัดกิจกรรมทุกปี ได้แก่ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ จัดกิจกรรมส่งเสริมเยาวชนคนรักถิ่น จัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา แกนนำสตรี การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ พัฒนาและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อพัฒนาตนเองและเสริมสร้างความสัมพันธ์ในท้องถิ่น โดยเฉพาะการส่งเสริมความรู้โครงการภาษาสันติสุข ภาษามลายูกลาง ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ยังให้การส่งเสริมการเทียบโอนความรู้แก่ผู้นำศาสนาในสถาบันปอเนาะเข้าสู่การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สนับสนุนการวิจัยและพัฒนารูปแบบและการะบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับประชาชนในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนใต้ เสริมสร้างการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิ สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (แผนปฏิบัติการประจำปีของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสตูล, 2554: 9)

ฤดูฝน

ธันวาคม-มกราคม

ศาสนาและอาชีพพลเมือง

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชาวปัตตานีมีอาชีพหลักคือการทำนา สวนยาง นอกจากนี้ประชาชนที่อาศัยอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด เช่น อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอปะนาเระ และ อำเภอสายบุรี ยังประกอบอาชีพประมง ซึ่งส่งผลให้เกิดผลผลิตในภาคอุตสาหกรรมต่อเนื่องอย่างมากมาย

หน่วยการปกครองแบ่งออกเป็น 12 อำเภอ 115 ตำบล 642 หมู่บ้าน

- 1) อำเภอเมืองปัตตานีแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 13 ตำบล 66 หมู่บ้าน
- 2) อำเภอกะพ้อ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ตำบล 27 หมู่บ้าน
- 3) อำเภอโคกโพธิ์ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 82 หมู่บ้าน
- 4) อำเภอสายบุรี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 ตำบล 64 หมู่บ้าน
- 5) อำเภอทุ่งยางแดง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 22 หมู่บ้าน
- 6) อำเภอมายอ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 13 ตำบล 59 หมู่บ้าน
- 7) อำเภอหนองจิก แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 74 หมู่บ้าน
- 8) อำเภอปะนาเระ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 53 หมู่บ้าน
- 9) อำเภอยะรัง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 12 ตำบล 72 หมู่บ้าน
- 10) อำเภอยะหริ่ง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 18 ตำบล 81 หมู่บ้าน
- 11) อำเภอไม้แก่น แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 17 หมู่บ้าน
- 12) อำเภอแม่ลาน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ตำบล 22 หมู่บ้าน

(<http://th.wikipedia.org>, 2013)

3. จังหวัดยะลา เหตุที่เรียกชื่อว่ายะลานั้นเพราะพระยาเมืองคนแรกได้ตั้งที่ทำการขึ้นที่บ้านยะลา คำว่ายะลา (มาเลย์: Jala,) หรือสำเนียงภาษามลายูพื้นเมืองเรียกว่า ยาลอ (มาเลย์: Jolor,) แปลว่า "แห" ซึ่งเป็นคำยืมมาจากภาษาบาลี-สันสกฤตว่า ชาละ หรือ ชาลี หมายถึง "แห" หรือ "ตาข่าย" มีภูเขาสูงหนึ่งในเขตอำเภอเมืองยะลามีลักษณะเหมือนแหจับปลา โดยผูกจอมแหแล้วถ่างตีนแหไปโดยรอบ ผู้คนจึงเรียกผู้เขานี้ว่า ยะลา หรือ ยาลอ แล้วนำมาตั้งนามเมือง

แต่ตามประวัติศาสตร์ซึ่งได้เขียนไว้ในสมัยเจ็ดหัวเมือง โดยเจ้าผู้ครองเมืองเดิมได้เขียนไว้เป็นประวัติศาสตร์เป็นภาษามลายูว่า “เมืองยะลา” เป็นสำเนียงภาษาอาหรับ โดยชาวอินโดนีเซียที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาอิสลามในบริเวณเจ็ดหัวเมืองซึ่งอยู่ในแหลมมลายูเป็นผู้ตั้งชื่อเมืองไว้

เมืองยะลาเดิมตั้งอยู่ใกล้ภูเขา ยาลอ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองยะลาปัจจุบันไปทางทิศตะวันตกประมาณ 12 กิโลเมตร ต่อมาเมืองยะลาได้ยกฐานะเป็นเมือง ๆ หนึ่งของบริเวณเจ็ดหัวเมือง คำว่าเมืองยะลาหรือยาลอ ยังคงเรียกกันจนถึงปัจจุบันนี้

คำขวัญ ใต้สุดแดนสยาม เมืองงามชายแดน

ต้นไม้ประจำจังหวัด ศรียะลา

ดอกไม้ประจำจังหวัด พิกุล

หน่วยการปกครองแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ 56 ตำบล 341 หมู่บ้าน

- 1) อำเภอเมืองยะลา แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 14 ตำบล 81 หมู่บ้าน
- 2) อำเภอยะหา แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล 49 หมู่บ้าน
- 3) อำเภอกาบัง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 2 ตำบล 17 หมู่บ้าน
- 4) อำเภอธารโต แบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น 4 ตำบล 33 หมู่บ้าน
- 5) อำเภอเบตง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 32 หมู่บ้าน
- 6) อำเภอบันนังสตา การปกครองมี 6 ตำบล 50 หมู่บ้าน
- 7) อำเภอรามัน แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 16 ตำบล 88 หมู่บ้าน
- 8) อำเภอกรงปินัง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 ตำบล 23 หมู่บ้าน

(<http://th.wikipedia.org>, 2013)

4. จังหวัดสงขลา ชื่อเมืองสงขลาได้ปรากฏชื่อในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1893 ว่าเป็นเมืองประเทศราชในจำนวน 16 หัวเมือง และในเอกสารที่บันทึกโดยคนไทยอีกหลายฉบับที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเมืองสงขลาได้บันทึกประวัติของชื่อเมืองสงขลาว่า มาจากบันทึกของพ่อค้า และนักเดินเรือชาวอาหรับเปอร์เซีย ระหว่างปี พ.ศ. 1993-2093 ในนามของเมือง "ซิงกูร์" หรือ "ซิงกอร่า" แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์และการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามของนายนิโกลาส แซร์แวส เรียกชื่อเมืองสงขลาว่า "เมืองสิงขร" โดยได้สันนิษฐานว่าคำว่าสงขลาในปัจจุบันน่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า "สิงหลา" หรือ "สิงขร" แปลว่าเมืองสิงห์ เนื่องมาจากการที่พ่อค้าชาวเปอร์เซียอินเดีย ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แล่นเรือผ่านมาค้าขายและแลเห็นเกาะหนู-เกาะแมว ซึ่งเมื่อมองจากทะเลเข้าหาฝั่งในระยะไกล ๆ จะเห็นปรากฏเป็นภาพคล้ายสิงห์สองตัวหมอบเฝ้าปากทางเข้าเมืองสงขลา ชาวอินเดียจึงเรียกเมืองสงขลาในสมัยนั้นว่า "เมืองสิงหลา" ส่วนคนไทยเรียกว่า "เมืองสทิง" เมื่อแขกมลายูเข้ามาค้าขายกับเมืองสิงหลา ก็ได้ออกเสียงเพี้ยนเป็น "เซ็งคอร่า" เมื่อฝรั่งเข้ามาค้าขายก็เรียกตามมลายูแต่เสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่งคือ "ซิงกอร่า" (Singora) จากนั้นคนไทยพื้นถิ่นเองก็ได้เรียกตามเสียงมลายูและฝรั่งเพี้ยนเป็นคำว่า "สงขลา" ดังปัจจุบัน

ต้นไม้ประจำจังหวัด สะเดาเทียม

ดอกไม้ประจำจังหวัด เฟื่องฟ้า

คำขวัญประจำจังหวัดของจังหวัดสงขลาในปัจจุบันคือ "นกน้ำเพลินตา สมิหลาเพลินใจ เมืองใหญ่สองทะเล เสน่ห์สะพานป๋า ศูนย์การค้าแดนใต้"

หน่วยการปกครองแบ่งออกเป็น 16 อำเภอ 127 ตำบล 987 หมู่บ้าน มีดังนี้

- 1) อำเภอกระเสสินธุ์แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 22 หมู่บ้าน
- 2) อำเภอกวนเนียง แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 46 หมู่บ้าน
- 3) อำเภอคลองหอยโข่งแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 32 หมู่บ้าน
- 4) อำเภอจะนะ อำเภอจะนะแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 14 ตำบล 139 หมู่บ้าน
- 5) อำเภอเทพา อำเภอเทพาแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 7 ตำบล 67 หมู่บ้าน
- 6) อำเภอนาทวี แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 10 ตำบล 92 หมู่บ้าน

- 7) อำเภอนาหม่อม แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 29 หมู่บ้าน
- 8) อำเภอบางกล่ำ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 ตำบล 36 หมู่บ้าน
- 9) อำเภอเมืองสงขลา แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 ตำบล 46 หมู่บ้าน
- 10) อำเภอรัตนภูมิ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 ตำบล 59 หมู่บ้าน
- 11) อำเภอรະโนด แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 12 ตำบล 72 หมู่บ้าน
- 12) อำเภอสะเดา แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 9 ตำบล 67 หมู่บ้าน
- 13) อำเภอสทิงพระ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 11 ตำบล 79 หมู่บ้าน
- 14) อำเภอสิงหนคร แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 11 ตำบล 77 หมู่บ้าน
- 15) อำเภอสะบ้าย้อย แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 9 ตำบล 62 หมู่บ้าน
- 16) อำเภอหาดใหญ่ แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 13 ตำบล 98 หมู่บ้าน

(<http://th.wikipedia.org>, 2013)

5. จังหวัดสตูล เป็นจังหวัดที่อยู่ใต้สุดของประเทศไทย (ทางชายฝั่งทะเลอันดามัน) คำว่า **สตูล** มาจากคำภาษามลายูว่า **สโตย** แปลว่ากระท้อน ซึ่งเป็นผลไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ชุกชุมในท้องที่นี้ โดยชื่อเมือง **นครสโตยมาบังสการา** (มาเลย์: Negeri Setoi Mumbang Segara) นั้นหมายความว่า สตูล เมืองแห่งพระสมุทรเทวาทังนั้น "ตราพระสมุทรเทวา" จึงกลายเป็นตราหรือสัญลักษณ์ของจังหวัด มาตราบเท่าทุกวันนี้

สัญลักษณ์ประจำจังหวัด

ดอกไม้ประจำจังหวัด: ดอกกาหลง (*Bauhinia acuminata*)

ต้นไม้ประจำจังหวัด: หมากพลูตักแตน (*Dalbergia bariensis*)

คำขวัญประจำจังหวัดสตูล สตูล สงบ สะอาด ธรรมชาติบริสุทธิ์

ประวัติ

ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น สตูลเป็นเพียงตำบลหนึ่งในเขตเมืองไทรบุรี ประวัติความเป็นมาของเมืองสตูลจึงเกี่ยวข้องกับไทรบุรี ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า "ตามเนื้อความที่ปรากฏดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นว่าในเวลานั้น พวกเมืองไทรเห็นจะแยกกันเป็นสองพวกคือ พวกเจ้าพระยาไทรปะแงรันพวกหนึ่ง และพระยาอภัยนุราชคงจะนับน้อมฝากตัวกับเมืองนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะเมื่อพระยาอภัยนุราชได้มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองสตูล ซึ่งเขตแดนติดต่อกับนครศรีธรรมราชมากกว่าเมืองไทร แต่พระยาอภัยนุราชว่าราชการเมืองสตูลได้สองปีก็ถึงแก่อนิจกรรม ผู้ใดจะได้ว่าราชการเมืองสตูลต่อมาในชั้นนั้นหาพบจดหมายเหตุไม่ แต่พิเคราะห์ความตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลัง เข้าใจว่าเชื้อพระวงศ์ของพระอภัยนุราช (ปีศุ) คงจะได้ว่าราชการเมืองสตูล และฟังบังคับบัญชาสนมกับเมืองนครศรีธรรมราชอย่างครั้งพระยาอภัยนุราชหรือยิ่งกว่านั้น"

เรื่องเกี่ยวกับเมืองสตูลนั้นยังปรากฏในหนังสือพงศาวดารเมืองสงขลา แต่ข้อความที่ปรากฏบางตอนเกี่ยวกับชื่อผู้ว่าราชการเมืองสตูล ไม่ตรงกับในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประวัติเกี่ยวกับเมืองสตูลในการจัดรูปแบบการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาลกล่าวไว้ว่า ในปี พ.ศ. 2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาไทรบุรีรามภักดี เจ้าพระยาไทรบุรี (อัปดุลฮามิต) เป็นข้าราชการเทศาภิบาลมณฑลไทรบุรี โดยเมืองสตูลได้แยกออกจากไทรบุรีอย่างเด็ดขาดตามหนังสือสัญญาไทยกับอังกฤษ เรื่องการปักปันดินแดนระหว่างไทยกับสหพันธรัฐมลายู ซึ่งลงนามกันที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2452) จากหนังสือสัญญานี้ยังส่งผลให้เมืองไทรบุรีและเมืองปะลิสตกเป็นของอังกฤษ ส่วนเมืองสตูลยังคงเป็นของไทยมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อปักปันดินแดนเสร็จแล้ว ได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เมืองสตูลเป็นเมืองจัตวารวมอยู่ในมณฑลภูเก็ต เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2453) ในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เมืองสตูลก็มีฐานะยกเป็นจังหวัดหนึ่งในราชอาณาจักรไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

ขนาดและที่ตั้ง

จังหวัดสตูลเป็นจังหวัดที่อยู่ใต้สุดของประเทศไทยทางชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งเป็นชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันตกของประเทศไทย อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 6 องศา 4 ลิปดา ถึง 7 องศา 2 ลิปดาเหนือกับเส้นแวงที่ 99 องศา 5 ลิปดา ถึง 100 องศา 3 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 973 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 2,478.997 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,549,361 ไร่ เป็นลำดับที่ 63 ของประเทศ และลำดับที่ 12 ของภาคใต้ รองลงมาคือ จังหวัดปัตตานีและจังหวัดภูเก็ต มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดตรังทางทิศเหนือ จังหวัดสงขลาทางทิศตะวันออก และรัฐปะลิสประเทศมาเลเซียตลอดแนวชายแดน (ทางทิศใต้) ยาวประมาณ 56 กิโลเมตร ติดต่อกับอันดามันยาวประมาณ 144.8 กิโลเมตร เป็นพื้นที่เกาะประมาณ 88 เกาะ

ภูมิประเทศ

พื้นที่จังหวัดสตูลทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นเนินเขาและภูเขาสลับซับซ้อน โดยมีทิวเขาที่สำคัญแบ่งเขตประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย คือ ทิวเขาบรรทัดและทิวเขาสันกาลาคีรี พื้นที่ของจังหวัดค่อย ๆ ลาดเอียงลงสู่ทะเลด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ โดยยังมีภูเขาน้อยใหญ่อยู่กระจัดกระจายในตอนล่าง ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ เขาจัน เขาบารัง เขาใหญ่ เขาทะนนาน และเขาพญาวัง และมีที่ราบแคบ ๆ หนานไปกับชายฝั่งทะเล ถัดจากที่ราบลงไปเป็นพื้นที่ป่าชายเลนน้ำเค็มขึ้นถึง อุดมไปด้วยป่าเสมและป่าโกงกาง สตูลเป็นจังหวัดที่ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน คงมีแต่ลำน้ำสั้น ๆ ต้นน้ำเกิดจากภูเขาทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของจังหวัด

ภูมิอากาศ

พื้นที่จังหวัดสตูลได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย และมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มี 2 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 21.6-39.5 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนธันวาคม อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 21.9-38.8 องศาเซลเซียส

ระหว่างปี พ.ศ. 2543-2547 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 2,318 มิลลิเมตร ตกชุกที่สุดในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 32.72 องศาเซลเซียส ต่ำสุดเฉลี่ย 23.51 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 38.4 องศาเซลเซียส เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2545 และอุณหภูมิต่ำสุดวัดได้ 19.2 องศาเซลเซียส เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2543 และเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545

หน่วยการปกครอง แบ่งออกเป็น 7 อำเภอ 36 ตำบล 257 หมู่บ้าน

- 1) อำเภอควนกาหลง
- 2) อำเภอควนโดน
- 3) อำเภอท่าแพ
- 4) อำเภอทุ่งหว้า
- 5) อำเภอมะนัง
- 6) อำเภอเมืองสตูล
- 7) อำเภอละงู

จังหวัดสตูลเป็นหนึ่งใน 4 จังหวัดของประเทศไทยที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีมากถึงร้อยละ 67.8 ซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายมลายู มีมัสยิดกลางประจำจังหวัดคือ มัสยิดมาบัง รองลงมาคือชาวพุทธซึ่งมีอยู่ร้อยละ 31.9 มีวัดทั้งหมด 30 แห่งและที่เหลือคือศาสนาคริสต์ ซึ่งศาสนสถานอยู่ 3 แห่งในเขตอำเภอเมืองสตูล ทุ่งหว้า และละงู

อำเภอเมืองสตูล

อำเภอเมืองสตูล เป็นอำเภอศูนย์กลางการปกครอง การบริหาร การศึกษา และเศรษฐกิจของจังหวัดสตูล

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเมืองสตูลเป็นอำเภอทางใต้สุดของประเทศไทยด้านชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย มีพื้นที่ปกครองทั้งบนบกและในทะเล สำหรับอาณาเขตทางบกติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอท่าแพและอำเภอควนโดน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับรัฐปะลิส (ประเทศมาเลเซีย)

ทิศใต้ ติดต่อกับรัฐปะลิส (ประเทศมาเลเซีย)

ทิศตะวันตก จรดทะเลอันดามัน

- 1) อำเภอเมืองสตูล แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 70 หมู่บ้าน ตำบลเกตรี มีจำนวน 7 หมู่บ้าน
- 2) อำเภอควนกาหลง แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 3 ตำบล 32 หมู่บ้าน

- 3) อำเภอควนโดน แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 ตำบล 30 หมู่บ้าน
- 4) อำเภอท่าแพ แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 4 ตำบล 31 หมู่บ้าน
- 5) อำเภอทุ่งหว้า แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 5 ตำบล 35 หมู่บ้าน
- 6) อำเภอมะนัง แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 2 ตำบล 19 หมู่บ้าน
- 7) อำเภอละงู แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 6 ตำบล 64 หมู่บ้าน

(<http://th.wikipedid.org>, 2013)

ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของประชากร จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะทางสังคมผสมผสานระหว่างกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกัน คือ กลุ่มชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธและชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้สภาพสังคมของท้องถิ่นในเขตจังหวัดดังกล่าว มีลักษณะของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากสภาพสังคมโดยทั่วไปของประเทศ โดยมีมิติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และทางศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ พื้นที่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การก่อเกิดรัฐ (State formation) มายาวนานหลายร้อยปี มรดกทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการก่อเกิดรัฐและการเปลี่ยนแปลงอำนาจภายในรัฐได้หล่อหลอมการผสมผสานและปะปนทางสังคม วัฒนธรรมและเชื้อชาติจนกระทั่งปรากฏเป็นชุมชนชาวไทย ชาวมุสลิม และชาวจีน อพยพ สืบเนื่องมาจนปัจจุบันกลายเป็นชนชาติไทยเชื้อสายต่าง ๆ แต่ที่เป็นส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้ คือ ชาวไทยมุสลิม ซึ่งอยู่ในบริเวณจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลาและสตูล ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่มากในจังหวัดสงขลา และตามชุมชนเมืองของ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ม.ป.ป.: 1-3)

ดังนั้นชาวไทยมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ของพื้นที่ ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมจึงโน้มเอียงตามชุมชนไปด้วย เป็นลักษณะของสังคมไทยมุสลิม ซึ่งเกิดจากการกลมเกลียวทางสังคม (Socialization) โดยอาศัยบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน แนวทางของสังคม รวมทั้งเป็นกลไกทางการปกครอง เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะใน 4 จังหวัดปัตตานี ร้อยละ 85.53 นราธิวาส ร้อยละ 85.41 จังหวัดสตูล ร้อยละ 68.28 และยะลา ร้อยละ 59.16 หรือโดยภาพรวมประมาณร้อยละ 77.62 และบางส่วนในพื้นที่ 5 อำเภอตอนล่างของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ นาทวี เทพา และสะบ้าย้อย วิถีชีวิตที่โดดเด่นจึงเป็นวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม โดยมีลักษณะเด่น คือ การผูกพันกับชุมชนและครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นผลมาจากบทบัญญัติทางศาสนาที่เน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมและระหว่างสมาชิกในครอบครัว สภาพครอบครัว บางครอบครัวจึงยึดโยงกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีความผูกพันกับเครือญาติ ส่วนวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนจะเด่นชัดมากที่จังหวัดสงขลา และบางพื้นที่ของ 4 จังหวัด โดยจังหวัดสงขลาเน้นประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 72.28

สภาพสังคม-วัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้แต่ละจังหวัด โดยภาพรวมเป็นดังนี้คือ จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส สภาพสังคม-วัฒนธรรมมีลักษณะความเป็นมลายู-อิสลามมากกว่าความเป็นไทยพุทธ จังหวัดสตูลสภาพทางสังคม-วัฒนธรรมมีลักษณะความเป็นมลายู-อิสลามและความเป็นไทยพุทธใกล้เคียงกัน และจังหวัดสงขลา วัฒนธรรมมีลักษณะความเป็นมลายู-อิสลามน้อยกว่าความเป็นไทย-พุทธ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, ม.ป.ป.: 1-3)